

Kwartaalblad over
bijbelvertalen
20e jaargang
december 2001

Met *Andere* Woorden

**Themanummer over de Nieuwe
Vertaling uit 1951**

De totstandkoming

pagina 4
dr. F.G.M. Broeyer

De Voorrede

pagina 11
dr. A.J. van den Berg

**Revisie van het Nieuwe
Testament tussen 1939 en 1951**

pagina 18
dr. L. van Kampen

Herziening Oude Testament

pagina 30
dr. J. van Dorp

Job 28

pagina 39

Geen standaardbijbel

pagina 42
prof.dr. C. Houtman

Ervaringen

pagina 50
dr. A.A. Spijkerboer

**Ontvangst in de Gereformeerde
Kerken (Vrijgemaakt)**

pagina 54
ds. B.C. Buitendijk

Bedenkingen bij evangelievertaling

pagina 60
W. Cool

DE BIJBEL IN
HEDENDAAGS
NEDERLANDS

DE
NIEUWE
VERTALING

THANS HIER
BESTELLEN

01 4

Nederlands

Bijbelgenootschap

Met *Andere* Woorden

Kwartaalblad over bijbelvertalen

20ste jaargang nr. 4, december 2001

Uitgave:

Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620, 2003 RP Haarlem
Zijlweg 198, 2015 CK Haarlem
Tel (023) 514 61 46 Fax (023) 534 20 95
E-mail: info@bijbelgenootschap.nl
Internetsite: www.bijbelgenootschap.nl

In samenwerking met:

Vlaams Bijbelgenootschap
H. d'Ydewallestraat 61, 8730 Beernem, België
Tel (0)50-791022
E-mail: vl.bijbelgenootschap@ping.be

Met *Andere* Woorden wordt gratis toegezonden aan hen die geïnteresseerd zijn in het vertalen en doorgeven van de Bijbel.

Met *Andere* Woorden wordt ten behoeve van iedereen die niet op de gebruikelijke manier kan lezen, uitgegeven op geluidscassette, verkrijgbaar bij de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtienden, tel. (0341) 56 54 77.

Redactie:

dr. A.J. van den Berg (hoofdredacteur), dr. J. van Dorp, dr. K.A. van der Jagt,
dr. L. van Kampen, drs. T. Mewe, dr. L.J. de Regt, drs. C. Verheul, drs. M. Vermeij
(eindredacteur) en prof. dr. L.J. de Vries

Redactiesecretariaat:

Mw. I. Koopmans, BTr., tel. (023) 514 61 76 en e-mail:
info@bijbelgenootschap.nl

Beeldredactie:

mw. A.E. Haverman

Basis-layout:

Tineke Wieringa BNO, Haren

Opmaak en druk:

Grafisch bedrijf Papyrus bv, Diemen

Adreswijzigingen aanbrengen op de adresband van dit nummer en deze retour zenden aan het Nederlands Bijbelgenootschap.

Giften voor het werk van het Nederlands Bijbelgenootschap in binnen- en buitenland, en bijdragen ter bestrijding van de kosten van dit blad kunnen gestort worden op giro 30 04 82 van het Nederlands Bijbelgenootschap te Haarlem, onder vermelding van 'gift Met *Andere* Woorden'.

Voorbehoud:

De redactie wijst erop dat de mening die uit de artikelen spreekt niet overeen hoeft te komen met de mening van de redactie.

ISSN 0168-1869

Van de redactie

Vijftig jaar geleden precies, in december 1951, verscheen de *Nieuwe Vertaling*, ook wel bekend als de *NBG-vertaling 1951*. Dit nummer van *Met *Andere* Woorden* is daaraan gewijd. Op deze manier staan wij stil bij deze vertaling die nog steeds door velen gelezen wordt.

De voorgeschiedenis en totstandkoming van de *NBG-vertaling 1951*, waartoe het initiatief al in 1911 genomen was, wordt belicht door de Utrechtse kerkhistoricus F.G.M. Broeyer.

In 1939 verscheen het Nieuwe Testament in de *Nieuwe Vertaling*.

Weinigen weten, dat in de eerste twee drukken daarvan een voorrede is opgenomen, waarin de vertaalcommissie rekenschap wil geven van haar beleid. Daarom lijkt het ons goed deze inleiding integraal op te nemen. Van dit Nieuwe Testament verscheen in de gehele editie van 1951 een gereviseerde versie.

L. van Kampen geeft een kort overzicht van de totstandkoming van de eerste versie uit 1939 van het Nieuwe Testament. Hij laat uitvoerig zien welke kwesties in het revisieproces aan de orde kwamen en wat er in de uiteindelijke uitgave veranderd is.

Vanaf 1954 werd ook gewerkt aan een revisie van het Oude Testament, een proces dat zonder uitgave na dertien jaar gestopt is. Door J. van Dorp wordt nader ingegaan op een aantal aspecten van dit werk. Tevens laat hij zien hoe de revisiecommissie omging met kritiek op de oorspronkelijke vertalingen. Verschillende bijbelgedeelten zijn in gereviseerde vorm klaargekomen, echter nooit is er iets van gepubliceerd. Om toch een vergelijking te kunnen maken tussen origineel en revisie geven wij de herziene versie van Job 28, die in 1963 voltooid is.

De ontvangst van de *Nieuwe Vertaling* komt in de drie volgende bijdragen aan de orde. De Kamper oudtestamenticus C. Houtman noemt niet alleen het grote succes dat deze vertaling ten deel viel, vooral richt hij de aandacht op de kritiek die met name door vertegenwoordigers van de linkerflank én van de rechterflank van de Hervormde Kerk naar voren gebracht werd.

Door B. Buitendijk wordt de ontvangst in de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) gevolgd. Hij gaat in op het proces dat in 1957 leidde tot de synodale uitspraak dat het de plaatselijke kerken vrijstond deze vertaling, waaruit al door velen thuis gelezen werd, in de erediensten te gebruiken.

Foto voorkant:
Promotie-
materiaal voor
de NBG-
vertaling 1951.
Uit NBG-
archief.

De emerituspredikant A.A. Spijkerboer geeft een min of meer persoonlijke schets over de *Nieuwe Vertaling*. Hoewel hij haar altijd in kerk en catechisatie gebruikt heeft, is Spijkerboer er nooit echt gelukkig mee geweest.

De Belgische vertaalwetenschapper W. Cool, tot slot, laat vanuit zijn specifieke expertise het licht schijnen op de *Nieuwe Vertaling*. In zijn bijdrage toetst hij deze vertaling aan haar uitgangspunten en gaat hij dieper in op bepaalde vertaalbeslissingen.

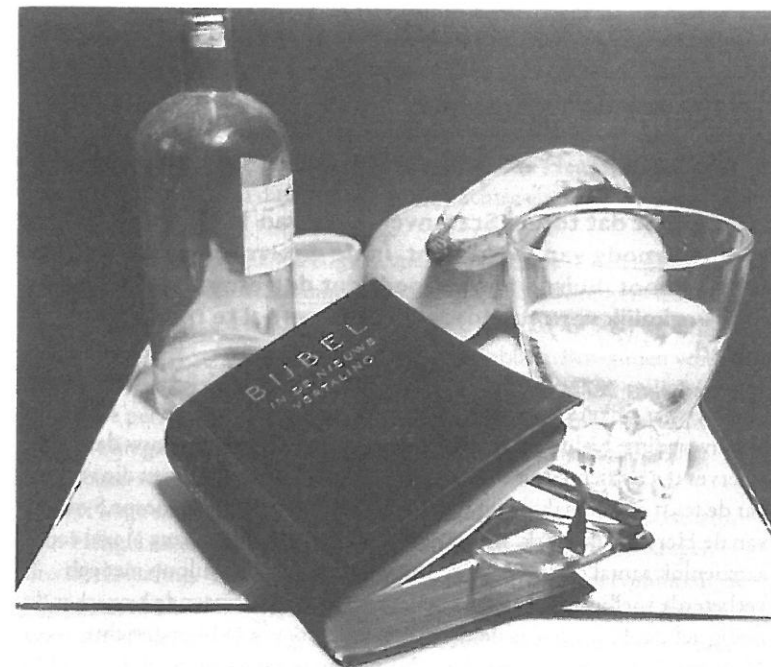
Behalve dit themanummer van *Met Andere Woorden*, heeft het NBG nog een aantal activiteiten in petto in het kader van vijftig jaar *Nieuwe Vertaling*. Meer informatie is te vinden in de rubriek 'Kort Nieuws' aan het eind van dit nummer.

Binnen de redactie hebben enkele veranderingen plaatsgevonden. Met ingang van 1 oktober jl. heeft *Met Andere Woorden* een andere hoofdredacteur. Tien jaar geleden (december 1991) nam Lieuwe van Kampen de eindredactie over van Jan J. van Capelleveen, en later werd hij hoofdredacteur. Gedurende een decennium was hij (eind)verantwoordelijk voor vorm en inhoud van *Met Andere Woorden*. In die tien jaar zijn heel wat onderwerpen op het gebied van het vertalen van de Bijbel aan de orde gesteld, in artikelen en interviews over Nederlandse, maar ook over buitenlandse vertalingen. Wij willen hem bedanken voor al zijn initiatieven en bijdragen. En nu hij lid blijft van de redactie, rekenen we natuurlijk op zijn verdere inbreng. Vanaf 1 oktober jl. is Anne Jaap van den Berg onze hoofdredacteur.

Toegetreden is Tamara Mewe, sinds augustus 2000 als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het project Nieuwe Bijbelvertaling. Zij heeft onder andere Duits en vertaalwetenschappen gestudeerd en zal zich gaan wijden aan de eindredactie van de Nieuwe Bijbelvertaling.

Met ingang van dit nummer heeft *Met Andere Woorden* ook weer een officieel redactiesecretariaat. Ingrid Koopmans heeft Duits en Engels gestudeerd aan de Opleiding Tolk-Vertaler en werkt nu als managementassistent van de afdeling Communicatie bij het NBG. Naast secretariële ondersteuning voor de redactie, neemt ze ook een aantal redactionele zaken voor haar rekening.

Er is geprobeerd om de aanduidingen voor de *Nieuwe Vertaling* te stroomlijnen. In de verschillende bijdragen komt u *Nieuwe Vertaling* en *NBG-vertaling 1951* tegen als aanduiding.

Nu te koop: de *Nieuwe Vertaling*.

Promotiefoto.

Foto uit NBG-archief

De totstandkoming van de Nieuwe Vertaling

Frits Broeyer

Het besluit dat tot de Statenvertaling van 1637 leidde, kwam van de Synode van Dordrecht. In de enorme waardering die deze genoot, huisde het element dat de getrouwheid ervan met kerkelijk verantwoordelijkheidsgevoel te maken had gehad.

Het idee dat de kerk het initiatief behoort te nemen voor een bijbelvertaling, hield lang stand. Toen er in de negentiende eeuw dan ook reserves ten opzichte van de Statenbijbel rezen, keken degenen die vonden dat de tekst ervan vaak slecht te begrijpen was naar de Algemeene Synode van de Hervormde Kerk. Intussen was van de *Statenvertaling* al wel een aanzienlijk aantal onderling verschillende uitgaven in omloop met een verbeterde spelling en zelfs met andere woorden, wanneer de bewerker dit nodig achtte. Halverwege de eeuw ondernam het in 1814 opgerichte Nederlandsch Bijbelgenootschap (NBG) een poging om aan die chaotische situatie een einde te maken. Het hoofdbestuur achtte daarvoor, geheel in de lijn van het toenmalige inzicht, de kerk nodig.¹

Een synodale poging

In 1844 richtte het hoofdbestuur zich tot de hervormde synode met het verzoek stappen te ondernemen, opdat er een officiële aangepaste versie van de *Statenvertaling* zou komen. De commissie die zich over dit voorstel boog, gaf een achteraf nog steeds uitermate lezenswaardige reactie. De beoordelaars waren het volstrekt eens met de gedachte, dat een Statenbijbeleditie, waarvan de spelling en het woordgebruik gestandaardiseerd waren, uitermate wenselijk zou zijn. Zij zagen het ook als een taak van de Algemeene Synode om voor een bewerking te zorgen, die de zeventiende-eeuwse vertaling 'getrouwelijk' aanpaste. Het was belangrijk, dat de kerk de beschikking kreeg over een editie 'met kerkelijk gezag bekleed.' De synodale commissie vulde de argumenten van het

NBG zelfs nog aan met de vaststelling, dat ook in het gebruik van de leestekens eenheid geboden was. Maar zij sloot haar commentaar op het voorstel ondanks al die bijval af met het dringende advies om niet aan het project te beginnen. Reden? De verdeeldheid in de Hervormde Kerk was zo groot, dat het eventuele uitbrengen van een standaardeditie van de *Statenvertaling* op heftig verzet zou stuiten en de tegenstelling tussen orthodox en niet-orthodox ongetwijfeld zou verscherpen. Als klap op de vuurpijl kwam ten slotte nog de uitspraak, dat de statenvertalers veelvuldig van de grondtekst waren afgeweken. Werkelijk nodig voor de kerk was een totaal nieuwe bijbelvertaling. De onderzoekscommissie telde drie leden, waarvan de Leidse hoogleraar W.A. van Hengel er een was. Misschien lag gegeven die naam de onverwachtse eindconclusie ook wel voor de hand.²

In 1850 wist Van Hengel de Algemeene Synode ertoe te bewegen om serieus over een nieuwe vertaling te gaan nadenken. Voor hem leed het geen enkele twijfel, dat de Hervormde Kerk voor zo'n vertaling de opdracht moest verstrekken, wilde zij gezag hebben. Bovendien vond hij, dat precies als bij de *Statenvertaling*, van de specifieke deskundigheid van meerdere personen gebruikgemaakt moest worden. Vanzelfsprekend gingen zijn gedachten daarbij in de richting van de drie theologische faculteiten van toen.

Halverwege de jaren vijftig begon het werk aan het Nieuwe Testament. Van Hengel en de juist benoemde Leidse hoogleraar J.J. Prins kregen hierbij de leiding. Ook voor het Oude Testament ving een commissie de arbeid aan. In 1868 was de vertaling van het Nieuwe Testament gereed. Daar het er niet naar uitzag, dat het Oude Testament binnen afzienbare tijd gereed zou komen, besloot de synode het Nieuwe Testament afzonderlijk te laten uitgeven. Maar die uitgave werd allesbehalve hartelijk in de gemeenten ontvangen. De ontvangst was zelfs zo kil, dat de synode in 1876 besloot zich niet verder voor de verspreiding ervan in te zetten.³ De vertaling bleef bekend als de *Synodale Vertaling*.

Particulier initiatief

In 1911 nam de hervormde predikant P. Veen het initiatief een aantal in bijbelvertaling geïnteresseerde theologen bijeen te roepen. Interessant is dat precies als bij de *Statenvertaling* het buitenland inspirerend werkte. In dit geval stimuleerde het voorbeeld van de Franse synodale vertaling van 1910. Veen begreep het als een les van het negentiende-eeuwse verleden, dat een nieuwe vertaling niet officieel van zijn kerk moest en kon uitgaan. In de vertaalcommissie kregen daarom behalve hervormden ook anderen een plaats, zoals de gereformeerde F.W. Grosheide – toen nog predikant, later hoogleraar. A. van Veldhuizen, kerkelijk hoogleraar in Groningen,

bleek bereid als voorzitter op te treden. De commissie stelde zich een vertaling van het Nieuwe Testament ten doel, die enerzijds de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek recht deed en aan de andere kant aansloot bij het eigentijdse taalgebruik. Tijdens de eerste vergadering van de commissie, op 30 november 1911, werd onmiddellijk een aantal regels vastgesteld. De commissie besloot enerzijds de hoofdstuk- en versindeling van de *Statenvertaling* te volgen, maar anderzijds in navolging van de Franse synodale vertaling een indeling in perikopen van 10 à 20 regels met een kopje aan te brengen. Van Veldhuizen en de zijnen publiceerden de gereedgekomen bijbelgedeelten in tijdschriften. Het was de bedoeling daarmee reacties uit te lokken. Zeer nuttig bleek de kritiek van de jezuïet J.P. van Kasteren. Er was zelfs even sprake van, dat hij in de vertaalcommissie opgenomen zou worden. Op haar vergadering van 14 april 1915 besloot de commissie echter een voorstel daartoe niet te honoreren, uit vrees dat de vertaling onnodige verdenking zou oproepen. De tijd was kennelijk nog niet rijp voor protestants-katholieke samenwerking. Tot een complete uitgave van het Nieuwe Testament is het bij deze commissie uit 1911 niet gekomen.⁴

Het NBG treedt op

In 1926 nam het NBG het heft in handen. Toen een afdeling het hoofdbestuur vroeg om zijn standpunt tegenover een nieuwe vertaling, leidde dit na enig overleg over de wenselijkheid tot een positief besluit. Er ging een brief naar een aantal deskundigen op oud- en nieuwtestamentisch gebied met het verzoek plannen voor het vertaalproject te maken. Onder de genodigden waren personen die van de commissie-Van Veldhuizen deel uitmaakten, maar ook enkele nieuwelingen. Tot de nieuwelingen behoorde de Utrechtse kerkelijk hoogleraar A.M. Brouwer, van wie bekend was dat hij een vertaling van het Nieuwe Testament vrijwel gereed had. Met hem zou het in 1928 tot een conflict komen, dat van grote principiële betekenis voor het verdere vertaalwerk was.⁵ De contouren van het conflict tekenden zich al in 1926 af. Op de vergadering van bijbelgeleerden, die het NBG voor 22 oktober uitgeschreven had, kreeg Brouwer namelijk de taak voor een basisvertaling van Filippenzen te zorgen. Op 12 november ontving Brouwer de notulen, waarin stond dat hij gezegd zou hebben, dat hij in zijn vertaling geijkte formuleringen uit de *Statenvertaling* gebruikte, ook al zouden die vertaaltechnisch gezien minder juist zijn. Brouwer reageerde: 'Hoe iemand het in zijn hersens haalt! Of heeft die iemand geen hersens?' Zijn korte tijd later opgestuurd vertaalconcept beviel Van Veldhuizen en anderen, die dit onder ogen kregen, allerm minst. Brouwer stelde, dat hij van een door de commissie van 1911 gemaakte vertaling van

Filippenzen was uitgegaan en die aangepast had. De andere betrokkenen herkenden echter veel te veel Brouwers eigen vertaling. Toch kwamen zij er nog gezamenlijk uit. Het volgende bijbelboek dat zij gingen vertalen was het evangelie van Matteüs. Brouwer en Van Veldhuizen zouden in overleg met Grosheide de basis leggen. Op 4 maart 1928 schreef Brouwer Van Veldhuizen een brief. Er bleek geen overeenstemming te bestaan over de juiste vertaling van Matteüs 3:11 (in Brouwers vertaling 3:12). Terwijl Brouwer hier vanwege het ontbreken van het lidwoord in het Grieks slechts 'met heilige Geest' wilde vertalen, stond Grosheide er op grond van de traditie op wel een lidwoord te gebruiken en dus voor 'met de Heilige Geest' te kiezen. Het ging, schreef Brouwer aan Van Veldhuizen, niet om wat concilies of orthodoxen willen, maar om 'wat in den bijbel staat.' Grosheide had namelijk geponeerd, dat het doen vervallen van het lidwoord een negeren van de Concilies van Nicea en Constantinopel inhield. Als het weggelaten werd, 'kunnen we wel ophouden te verwachten, dat orthodoxe mensen onze vertaling zullen gebruiken.' Brouwer nam het zeer hoog op. Van Veldhuizen probeerde de zaak nog te sussen, maar tevergeefs. Na enig heen en weer geschrijf kwam de kwestie aan de orde op de vergadering van de commissie voor de vertaling van het Nieuwe Testament van 3 april 1928. Brouwer bleek alleen te staan. Zijn Utrechtse collega voor het Nieuwe Testament, J.A.C. van Leeuwen, die de richting van de Gereformeerde Bond was toegedaan, betitelde de wens om zich van de historische ontwikkeling los te maken als een illusie. Bovendien voerde hij een zakelijk motief aan om het met Brouwer over Matteüs 3:11 oneens te zijn. Brouwer legde zich niet bij zijn nederlaag neer. Voor hem was het een punt van 'beginsel tegenover beginsel.' Op 26 april 1928 vroeg hij in een schrijven aan het hoofdbestuur van het NBG hem van zijn opdracht als vertaler te ontheffen.⁶

Succesvol vertaalwerk

Grosheide nam Brouwers plaats als maker van conceptvertalingen naast Van Veldhuizen over. Van april 1928 af verliep het vertaalwerk verder zonder grote problemen. De in 1911 opgestelde regels bleven als uitgangspunt goede diensten bewijzen. Het archief van de *Nieuwe Vertaling* laat zien, hoe grondig en goed beoefenaars van de bijbelwetenschap zich met een gemeenschappelijk project konden bezighouden. De individuele bijdrage van diverse commissieleden is nog steeds na te speuren, dankzij de afspraak dat hun wijzigingsvoorstellen op de gestencilde conceptvertaling aangegeven zouden worden met een eigen potloodkleur. Uiteraard moesten er knopen doorgehakt worden en hadden de makers en beoordelaars van de conceptvertalingen menigmaal

te aanvaarden, dat de persoonlijke voorkeur door anderen niet gedeeld werd. Het resultaat toont aan, dat de taalscheppende betekenis van de *Statenvertaling* erkend werd door een woordkeus die hier nog vaak sterk bij aansloot. Bij de aanbidding van het Nieuwe Testament op 21 juni 1939 herinnerde Grosheide eraan, dat er menigmaal gestemd moest worden om tot een besluit te komen. Hoewel hij de onverkwikkelijke start met Brouwer ongetwijfeld niet vergeten had, kon hij toch de eensgezindheid roemen. 'Er was,' zei hij, 'steeds een goede onderlinge verstandhouding blijven bestaan.' Alle betrokkenen bleven ondanks concessies die zij moesten doen bereid om verantwoordelijkheid voor het geheel te blijven dragen.

Met het Oude Testament liep de start om andere redenen enigszins stroef. Weliswaar kon een vertaalcommissie zich al in 1927 over een proefvertaling van Jesaja 53 en Job 19: 25-29 buigen, maar pas in 1933 was er een complete commissie beschikbaar. De Utrechtse hoogleraar H.Th. Obbink, die zo genereus was een eigen vertaling van het Oude Testament achter te stellen bij de geplande *NBG-vertaling 1951*, werd voorzitter. Maar daarna duurde het nog geruime tijd voor er een effectieve werkwijze gevonden was. Het was onvermijdelijk dat er ten gevolge van de Tweede Wereldoorlog opnieuw vertraging optrad. De vertaler G.J. Thierry, hoogleraar in Leiden, besloot een brief in 1943 met de veelzeggende woorden 'vanuit het dal der duisternis.' Toch ging het werk aan de vertaling zelfs in de oorlogsjaren redelijk vlot voort. De notulen van de vertaalcommissie voor het Oude Testament openbaren na een korte tijd van bestudering al, hoeveel klippen er op het gebied van taal, geschiedopvatting en exegese omzeild moesten worden. De oudtestamentici hebben het allerm minst gemakkelijk met elkaar gehad. Toch waren ook zij net als de nieuwtestamentici uiteindelijk steeds in staat om meerderheidsstandpunten de doorslag te laten geven. Op 25 april 1951 sloot de vertaalcommissie voor het Oude Testament haar werkzaamheden af. In december 1951 konden vervolgens de eerste 70.000 exemplaren van de nieuwe vertaling hun weg naar lezers vinden.⁷

Vijftig jaar geleden

Het NBG beleefde op 16 januari 1952 een glorieuze dag. Toen konden namelijk exemplaren van de *Nieuwe Vertaling* overhandigd worden aan vertegenwoordigers van de kerkgenootschappen en andere genodigden. Maar nog belangrijker was het vanzelfsprekend, dat kerkgenootschappen de verspreiding van de nieuwe vertaling enthousiast bevorderden. Zo berichtte de synode van de Gereformeerde Kerken het NBG reeds in 1952, dat zij de vertaling aanbevolen had 'in de vrijheid der kerken.' De Nederlandse Hervormde Kerk ging in 1953 zelfs nog een stap verder. De

synode besloot namelijk op 8 juli 1953, dat de *NBG-vertaling 1951* voortaan naast de *Statenvertaling* de positie van officiële vertaling zou hebben.⁸

De *NBG-vertaling 1951* is intussen al weer vijftig jaar oud. De toenmalige secretaris binnenland van het NBG, F. Visser, stelde een 44 plaatjes tellende filmstrook over de achtergrond en totstandkoming ervan samen voor propagandadoeleinden: *De nieuwe bijbelvertaling – een nieuwe bijbel?* De inleiding deed de gebruikers het idee aan de hand om desgewenst slechts een deel van die plaatjes te vertonen. Zij moesten de filmstrook dan verknippen en de afbeeldingen in glasplaatjes van 5 bij 5 centimeter monteren. Inderdaad heeft de tijd na 1951 niet stilgestaan⁹ ...

Dr. F.G.M. Broeyer is werkzaam als universitair hoofddocent bij de Faculteit Godgeleerdheid te Utrecht. Hij verzorgde voor het NBG de heruitgave van C.C. de Bruin, *De Statenbijbel en zijn voorgangers. Nederlandse bijbelvertalingen vanaf de Reformatie tot 1637*. Hij werkte mee aan de NBG-uitgave van A.W.G. Jaakke en E.W. Tuinstra (red.), *Om een verstaanbare bijbel. Nederlandse bijbelvertalingen na de Statenbijbel*, Haarlem; Brussel 1990.

Noten

1. Voor dit artikel is vooral gebruikgemaakt van J.J. Kijne en F. Visser, *De Nieuwe Vertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap*, Amsterdam 1952; A.W.G. Jaakke en E.W. Tuinstra (red.), *Om een verstaanbare bijbel. Nederlandse bijbelvertalingen na de Statenbijbel*, Haarlem; Brussel 1990 en wat het niet gepubliceerde materiaal betreft van het Utrechts Archief, Archief Nederlands Bijbelgenootschap (verder aangehaald als Archief NBG).
2. *Handelingen van de Algemeene Christelijke Synode der Hervormde Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden in den jare 1844*, 's Gravenhage 1844, p. 137, 193-199, 258.
3. Zie *Handelingen ...*, 1850-1876.
4. Archief NBG, doos 292, Notulen 30/11/1911; 14/4/1915.
5. Archief NBG, doos 289, Brief NBG d.d. 23/9/1926. Brouwers vertaling Nieuwe Testament: zie noot 7.
6. Archief NBG, doos 289, Brieven A.M. Brouwer d.d. 13/11/1926; 19/11/1926; 4/3/1928; 12/3/1928; 26/4/1928; T.a.p., doos 292, Notulen 22/10/1926; 3/4/1928. Wat Filippenzen betreft was Brouwer gevraagd gebruik te maken van de tweede versie van de proefvertaling van de vertaalcommissie van 1911 ('Een Vertaling van Paulus' Brief aan de Filippenzen,' in: *Stemmen des Tijds*, 5 (1916), deel 2, p. 286-293).

7. Archief NBG, doos 292, Brief H.Th. Obbink, 17/3/1927; T.a.p., doos 289, Brief G.J. Thierry, 2/12/1943. Obbink's vertaling, in de zgn. Utrechtse vertaling, ook bekend als Vertaling Obbink-Brouwer (1921-1927).
8. Archief NBG, doos 292, Brief Generale Synode Gereformeerde Kerken 3/10/1952; Brief Generale Synode Nederlandse Hervormde Kerk 17/7/1953.
9. Archief NBG, doos 310, Filmstrook Raad voor de Zaken van Pers en Publiciteit (van de Nederl. Herv. Kerk), no. 60.

De Voorrede

Anne Jaap van den Berg

Toen de Nieuwe Vertaling in 1951 af was, werd deze zonder aantekening, noot of voorwoord uitgebracht. In de eerste twee edities van het Nieuwe Testament – uit 1939 en 1940 – daarentegen was een voorrede opgenomen.

In deze voorrede wilde de vertaalcommissie rekenschap geven van het door haar gevolgde beleid. Er werd een kort historisch overzicht gegeven van de totstandkoming van deze vertaling. Tevens werd ingegaan op het taalgebruik in de vertaling, waarbij opgemerkt werd dat men 'niet verder dan noodig' was afgeweken van de *Statenvertaling*. Ook lichtte de commissie enkele specifieke vertaalbeslissingen toe. Hoewel het formeel gesproken niet toegestaan was een voorrede op te nemen aangezien het NBG volgens de reglementen bijbels zou verspreiden en uitgeven 'zonder aantekening of uitlegging,' is dit toch gebeurd. Wellicht is een strikte toepassing van het reglement oorzaak geweest van het verdwijnen van de voorrede na de tweede uitgave van 1940. Hoewel al op de algemene vergadering van 1940 gevraagd werd om het betreffende artikel uit het reglement te wijzigen en wel zodanig, dat het mogelijk zou worden dat men 'zakelijke aantekeningen en zelfs dogmatische aantekeningen met minderheidsopvattingen' op zou nemen¹, aangezien immers 'een gemengde commissie het ... eens werd over [een] nieuwe bijbelvertaling, welke toch ook exegese geeft,' heeft het nog tot 1978 geduurd voordat het NBG het reglement zou wijzigen. In aansluiting op de toen bestaande praktijk is (in 1978) de zinsnede 'zonder aantekening of uitlegging' gewijzigd in '... slechts van die aantekeningen voorzien, welke voor het verstaan van de tekst door het algemeen bestuur noodzakelijk geacht worden.'

Aangezien de voorrede uit de editie van 1939-1940 bij weinigen bekend is nemen wij hem integraal op.

Dr. A.J. van den Berg is als bibliothecaris verbonden aan het Nederlands Bijbelgenootschap.

Noot

1. 'De Handelingen der Algemeene Vergadering' in *Maandbericht van het Nederlandsch Bijbelgenootschap*, november 1940, p. 108.

VOORREDE

In 1911 werden op initiatief van Ds. P. Veen, destijds Ned. Herv. predikant te Zutphen, besprekingen gevoerd met enkele personen over de mogelijkheid om te komen tot eene nieuwe Bijbelvertaling. Deze besprekingen hadden tot gevolg, dat zich voor dat doel eene commissie vormde, bestaande uit de Heeren: Dr. A. van Veldhuizen, Dr. F. W. Grosheide, Dr. J. de Zwaan, Dr. J. W. Pont, Dr. C. H. van Rhijn en Ds. F.P.L.C. van Lingen. De commissie zocht contact met het Hoofdbestuur van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, dat echter toen bezwaar had om een nieuwe Bijbelvertaling uit te geven. De commissie zette echter haar plan door, zoodat, op de eerste drie Evangeliën na, het Nieuwe Testament gereed kwam. Het geheele werk werd echter niet voltooid, daar inmiddels iets anders gebeurd was.

Het Hoofdbestuur van het Nederlandsch Bijbelgenootschap had in zijne vergadering van 14 April 1926 het besluit genomen om Prof. Dr. D. Plooy te verzoeken in de Algemeene Vergadering van het Genootschap eene voordracht te houden over een nieuwe Bijbelvertaling. Hoe was nu het Hoofdbestuur tot dit besluit gekomen?

Uit de Afdeeling Numansdorp van het Bijbelgenootschap was een brief ingekomen met de vraag, waarom het Hoofdbestuur voor het eigen ingekomen met de vraag, waarom het Hoofdbestuur voor het eigen vaderland niet deed, wat het wèl liet doen voor Indië, waarvoor het allerlei vertalingen verzorgde. Deze vraag bracht het Hoofdbestuur er toe deze zaak grondig onder de oogen te zien. Want eenerzijds kon niet worden ontkend, dat deze vraag uit die Afdeeling volkomen juist was, maar aan den anderen kant mocht niet worden voorbijgezien, dat er andere en nieuwere vertalingen bestonden. Gedacht werd aan de Luthersche Bijbelvertaling, de vertaling in „Tekst en Uitleg”, en „Korte verklaring

met nieuwe vertaling”, den „Bijbel opnieuw uit den grondtekst vertaald door en onder leiding van Prof. Dr. H. Th. Obbink”, waarin het Nieuwe Testament vertaald is door Prof. Dr. A. M. Brouwer, en de „Leidsche vertaling”, behalve de eerstgenoemde, alle vertalingen uit de latere jaren. Was nu nog weer een nieuwe daarnaast noodig? Deze vraag werd bevestigend beantwoord. Immers, al die genoemde vertalingen droegen een sterk persoonlijk stempel, wat samenhang met den aard en de bedoeling der vertaling. Hieraan was echter het bezwaar verbonden, dat die vertalingen bij bepaalde kringen onzer Bijbellezers geene algemeene sympathie vonden. Hier lag dus voor het Nederlandsch Bijbelgenootschap de taak, de vraag onder de oogen te zien, of het in de gevoelde behoefte kon voorzien. Juist omdat het niet eene bepaalde strooming vertegenwoordigt of slechts tot eene bepaalde Kerk beperkt is, werd geoordeeld, dat het Bijbelgenootschap de zaak ter hand nemen kon. Maar het Hoofdbestuur wenschte zich eerst te vergewissen van de gedachte van de Algemeene Vergadering en nam daarom het reeds genoemde besluit, Prof. Dr. D. Plooy uit te noodigen in die Vergadering daarover te spreken. Deze toch had tot dusver buiten de onderscheidene practische pogingen ten opzichte van eene nieuwe vertaling gestaan en mocht daardoor geacht worden de meest onpartijdige voor de behandeling der vraag te zijn. Die Algemeene Vergadering van Juni 1926 verklaarde, na de voordracht van Prof. Plooy, accoord te gaan met de gedachte van het Hoofdbestuur, en het belangrijke oogenblik was aangebroken, dat het Nederlandsch Bijbelgenootschap tot eene nieuwe Bijbelvertaling besloten had. En zoo werden op Woensdag 8 September 1926 de besprekingen geopend, die hebben geleid tot de samenstelling van de commissiën voor het Oude en voor het Nieuwe Testament. Het Nieuwe Testament werd het eerst ter hand genomen en dit was alleszins begrijpelijk, want voor een nieuwe vertaling daarvan hadden reeds eenige heeren samengewerkt. De nieuwe vertaling, die thans het licht ziet, is het werk geworden van de Heeren: Dr. W. J. Aalders, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen; Dr. J. A. Beyerman, Rem. Geref. pred. te Amsterdam; Dr. F. W. Grosheide, hoogleeraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam (voorzitter der commissie); Ds. A. Klinkenberg J. Az., Herst. Evang. Luth. pred. te Amsterdam (secretaris der commissie); Dr. J. A. C. van Leeuwen, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht; Dr. D. Plooy, hoogleeraar aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam en aan de Rijksuniversiteit te Utrecht; Dr. G. Sevenster, hoogleeraar vanwege de Ned. Herv. Kerk aan de Rijksuniversiteit te Leiden; Dr. J. Th. Ubbink, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen; Dr. A. van Veldhuizen, hoogleeraar

vanwege de Ned. Herv. Kerk aan de Rijksuniversiteit te Groningen; Dr. H. Windisch, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, en Dr. J. de Zwaan, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden. In den loop der jaren kwamen door den dood aan het werk te ontvallen Prof. Dr. van Leeuwen, Dr. Beyerman, Prof. Dr. Plooy en Prof. Dr. van Veldhuizen. Dezen laatsten was het niet gegeven het einde van den arbeid te mogen beleven, waaraan hij van den aanvang af leiding gegeven had en de liefde van zijne geheele persoonlijkheid had verpand. Prof. Dr. Windisch nam eene benoeming aan tot hoogleeraar aan de Universiteit te Kiel in Duitschland. In Prof. Dr. Aalders was de man gevonden, die speciaal belast werd met het toezicht op de taal. Immers, het was gewenscht, dat het Nieuwe Testament werd gegeven in tot onzen tijd sprekende Bijbeltaal, terwijl vroegere ervaringen bewezen hadden, dat dergelijk werk door een theoloog moest geschieden.

De commissie heeft dus een twaalfstal jaren aan haren arbeid gewijd. Het lag in den aard der zaak, dat bij het werk verschillende punten in het oog gehouden werden. Het betrof toch de vertaling van den Bijbel, die in het nabije Oosten en niet in het Westen geschreven was. Het mocht dus niet worden een vertaling „vrij bewerkt voor Nederland”, maar de eigen kleur van den Bijbel moest worden bewaard. Ieder lezer heeft er recht op, dat hij zoo dicht mogelijk bij het oorspronkelijke gebracht wordt. Het gaat immers om den Bijbel, en – ook dit is van belang – daar de Bijbel het boek der Christelijke Kerk is, heeft hij recht op een gedragen stijl. Het juiste midden moest worden bewaard tusschen stijfheid eenerzijds en losheid anderzijds; op de gevoelswaarde van het woord komt veel aan. Daarbij moest niet verder dan noodig was worden afgeweken van de Statenvertaling, die immers sedert eeuwen zoo nauw is samengeweven met de taal, het geheugen en het gevoel van het Nederlandsche volk. Het komt hier aan op het ontzien van gevoeligheden van bijzonderen aard. Zonder eerbied voor de taal en het taalgebruik is elke vertaling gedoemd tot mislukking, vooral als zij zooveel mogelijk wil dienen en zelfs voor kerkelijk gebruik in aanmerking zou willen komen. Bepaaldelijk bij klassieke teksten is het verband tusschen inhoud en vorm zoo nauw en teer. Eenige bijzonderheden verdienen nadere vermelding. De schrijfwijze „Heere” bleef behouden, overeenkomstig den wensch van het Hoofdbestuur, want daardoor werd alle misverstand voorkomen en bleek duidelijk, dat van God of den Heiland sprake was en niet van een heer in tegenstelling tot knecht.

Uitvoerig werd gesproken over het gebruik der hoofdletter in die plaatsen, waar van God, of den Heiland, of den Heiligen Geest sprake is. Besloten werd de hoofdletter alleen te gebruiken voor het persoonlijk

voornaamwoord. Dit werd gedaan uit typographisch oogpunt, want hoofdletters ook voor de bezittelijke, aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden zouden den tekst ontsieren. Toch zouden zich nog gevallen voordoen, waarin ook bij het persoonlijk voornaamwoord de hoofdletter niet gebruikt kon worden, omdat dan misverstand zou ontstaan. Als voorbeeld worde hier gewezen op Mattheüs 3 : 16, waarin het niet uit te maken is, of de „hij”, die den Heiligen Geest ziet nederdalen, de Heiland of Johannes de Dooper is.

Ook het gebruik van de hoofdletter H bij Heilige Geest vroeg voorzichtigheid. In het Grieksch toch wordt de uitdrukking „heilige geest” met en zonder lidwoord gebruikt. Waar het lidwoord voorkomt, is de hoofdletter H gebezigd en dus de schrijfwijze „Heilige” gevolgd. Natuurlijk is hier en daar verschil van vertaling mogelijk. Als voorbeelden mogen dienen Joh. 1 : 9, waar de Grieksche tekst toelaat de woorden „komende in de wereld” te laten slaan op „licht” zoowel als op „mensch”. In Hebr. 5 : 7 slot is het mogelijk te lezen: „is verhoord uit de vreeze”, en „is verhoord vanwege zijne vroomheid”, Het Grieksche woord laat beide vertalingen toe. De commissie moest hier dus eene keuze doen.

Aan de vertaling ligt ten grondslag de herziene uitgave van den Grieksch tekst van Nestle van 1930. Wel is de commissie haren arbeid vóór dat jaar begonnen, doch het grootste deel van hare werkzaamheid is na de verschijning van die tekstuitgave gevallen en deze uitgave is bij het herzien van het geheele werk ook voor het gedeelte, dat vóór 1930 bewerkt was, gebruikt. De commissie was zich bewust, dat de vertaling niet alleen was bestemd voor het lezen, maar ook zou worden *voorgelezen*, niet in de laatste plaats in de Kerk. De vertaling is trouwens ook een- en andermaal in de bijeenkomsten der commissie in haar geheel voorgelezen. Terwijl de commissie de spelling De Vries en Te Winkel meende te moeten volgen, zijn alleen de mannelijke buigingsuitgang *en* en de vrouwelijke uitgang *e* niet altijd in acht genomen. Het afwisselend al of niet gebruiken van deze uitgangen is dus niet eene vergissing, maar is opzettelijk geschied terwille van de duidelijkheid en de welluidendheid bij het voorlezen. Trouwens, juist dat voorlezen in hare vergaderingen had de commissie versterkt in hare overtuiging, dat terwille van de duidelijkheid en welluidendheid de genoemde spelling niet mocht worden verwaarloosd. Zoo is ook het plaatsen der leestekens geschied met het oog op de verstaanbaarheid van den tekst.

In zeer enkele gevallen, zooals in Joh. 1 : 18 en Rom. 5 : 1 is van den tekst Nestle afgeweken en de gebruikelijke vertaling overgenomen. Trouwens, bij haren geheelen arbeid heeft de commissie voortdurend de Statenvertaling in het oog gehouden.

In den tekst komen ronde haken () en vierkante haken [] voor. De ronde haken () zijn gebruikt, wanneer woorden zijn ingevoegd voor de duidelijkheid, al komen die niet in het Grieksch voor. De vierkante haken [] zijn dáár geplaatst, waar zij ook in den Grieksch tekst voorkomen om aan te duiden, dat de meest-gezaghebbende handschriften die woorden niet hebben, of ook die verzen niet hebben, maar zij toch moesten worden opgenomen om de telling der verzen te kunnen laten doorloopen, gelijk ook bij het gebruik der verscijfers steeds de Statenvertaling gevolgd is om verwarring te voorkomen. Het is der commissie eene oorzaak van blijdschap, dat zij haar taak heeft kunnen voltooien juist in het jaar, waarin het Nederlandsch Bijbelgenootschap 125 jaar bestaat. Moge deze nieuwe vertaling onder Gods zegen den Bijbel nader brengen bij de menschen van onzen tijd, ook in de Kerk.

De commissie,

Dr. F. W. GROSHEIDE, Voorzitter.

Ds. A. KLINKENBERG J.Az., Secretaris.

Dr. W. J. AALDERS.

Dr. G. SEVENSTER.

Dr. J. TH. UBBINK.

Dr. J. DE ZWAAN.

Prof.dr. F.W. Grosheide reikt op 16 januari 1952 de Bijbel in de *Nieuwe Vertaling* uit aan vertegenwoordigers van de kerken.

Foto uit NBG-archief

De revisie van het Nieuwe Testament tussen 1939 en 1951

Lieuwe van Kampen

Het is weinig bekend dat het Nieuwe Testament van de Nieuwe Vertaling in 1939 verscheen en dat de uiteindelijke versie van 1951 een revisie was. Op basis van de notulen van de revisiecommissie laten wij zien welke kwesties aan de orde kwamen.

Toen in 1951 de *Nieuwe Vertaling* uitkwam, was het Nieuwe Testament van die vertaling op zich al geen verrassing meer. In 1939 was namelijk de eerste versie van het Nieuwe Testament verschenen en al eerder waren hiervan enkele proeven uitgebracht.¹ Het vertalen van het Nieuwe Testament gebeurde, op de eerste drie evangeliën na, tussen 1911 en 1926. De vertaalcommissie die in 1911 begonnen was, bestond uit een zestal theologen van verschillende richtingen en werd geleid door de Groninger hoogleraar A. van Veldhuizen. Verder werkten er nog 'taalrevisoren' mee. In 1927 leidde de VU-hoogleraar F.W. Grosheide het voorstel voor een nieuwe bijbelvertaling in bij het hoofdbestuur van het NBG. Toen dat voorstel was aangenomen en het werk aan een nieuwe vertaling een zaak werd van het NBG, werd al direct een commissie voor het Nieuwe Testament ingesteld. Deze commissie bestond uit prof.dr. F.W. Grosheide (voorzitter), prof.dr. W.J. Aalders, dr. J.A. Beijerman, ds. A. Klinkenberg (secretaris), prof.dr. J.A.C. van Leeuwen, prof.dr. D. Plooy, prof.dr. G. Sevenster, prof.dr. J.Th. Ubbink, prof.dr. A. van Veldhuizen, prof.dr. H. Windisch en prof.dr. J. de Zwaan. Drie van deze mensen hadden al aan de eerdere vertaling van het Nieuwe Testament meegewerkt (in de vertaalcommissie 1911-1926), terwijl de drie anderen uit deze commissie (uit 1911-1926) niet meededen. In eerste instantie is niet geheel duidelijk hoe de continuïteit gewaarborgd was, waarom er acht (!) nieuwe mensen in deze commissie (van elf personen!) zaten en hoe de verhouding is tot de

reeds vertaalde teksten van het Nieuwe Testament.² Vervolgens had men nog twaalf jaar nodig om het Nieuwe Testament 'te bewerken.' Vanaf het begin tot aan de titelpagina van de uiteindelijke uitgave van de *NBG-vertaling 1951* is het woord 'bewerken' gebruikt. Dat is opvallend: binnen de wereld van bijbelvertalen betekent dit altijd eerst 'het omwerken van eerder werk' en niet, zoals hier zeer waarschijnlijk is bedoeld 'tot stand doen komen.'

De revisie na 1939

De eerste, zelfstandige commissie is bezig geweest een nieuwe vertaling te maken en proeven daarvan verschenen in de periodieken (*Nieuwe Theologische Studiën* en *Stemmen des Tijds*). Ook de tweede commissie, door het NBG aangesteld, heeft zich beziggehouden met opnieuw vertalen, met de eerdere vertaling als uitgangspunt. Men gaf tweemaal proeven uit (in 1932 Matteüs en Romeinen, en in 1935 Johannes en 1 Korintiërs). Van diverse kanten werden opmerkingen ingestuurd. Na de publicatie in 1939 van de vertaling van het hele Nieuwe Testament, is deze door een aparte commissie doorgenomen en gereviseerd. Deze revisiecommissie bestond uit Grosheide (voorzitter), Aalders (tot en met 1943), Sevenster, Ubbink en De Zwaan. In de bezettingsjaren was E.J. Brugman notulist en daarna J.J. Kijne. De commissie, die dus in wezen uit enkele van de vertalers bestond, ging ook na 1951 gewoon door. Het belangrijkste idee hierachter was dat men, zoals men na de publicatie van het Nieuwe Testament in 1939 doorging met het verwerken van reacties en het verbeteren van eventuele fouten, ook na de uitgave van 1951 door zou gaan met mogelijke verbeteringen.³

Tientallen bijeenkomsten

Tussen 1939 en 1951 zijn er enkele tientallen vergaderingen⁴ geweest van de 'Commissie ter vertaling van het Nieuwe Testament' (revisiecommissie), waarin vele kwesties en talloze details zijn besproken. Kijne merkt in *De Nieuwe Vertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap* op dat de vertaling essentieel hetzelfde is gebleven en zijns inziens bestonden de veranderingen uit 'kleinigheden.' Maar alleen het aantal besproken zaken al zet een vraagteken bij de kwalificatie 'kleinigheden.' Direct na de verschijning van het Nieuwe Testament in 1939 zijn er in de bezettingsjaren zeker vier vergaderingen geweest. Het begon ermee dat de 'vertalingscommissie' op 3 januari 1940 bijeenkwam om zich te buigen over drukfouten in de uitgave. Dat resulteerde in drie lijsten met 'drukfouten en verdere verbeteringen,' die werden verwerkt in de edities

die tijdens de bezettingsjaren verschenen. In zijn artikel over de *NBG-vertaling 1951* schrijft Koole:

Na het gereedkomen van de nieuwe vertaling van het NT in 1939, en in afwachting van de vertaling van het OT, werd de tekst van de vertaling van het NT nog eens doorgenomen. Kleine fouten werden gecorrigeerd; de concordante vertaling in parallelteksten van de synoptische evangeliën werd versterkt; een bepaald Grieks woord werd sterker dan voorheen op concordante wijze steeds door hetzelfde Nederlandse woord weergegeven. Met andere woorden, op het niveau van de woord-vertaling werd de Griekse tekst nauwkeuriger gevolgd. Maar in hoofdzaak is de editie van 1939 gelijk aan die van 1951.⁵

Dit oordeel spoort met dat van Kijne⁶, waar echter op grond van de notulen wel vraagtekens bij zijn te plaatsen.

Eerste aanzet: drukfouten

Reeds bij een snelle blik op genoemde lijst met drukfouten blijkt dat die lijst tevens inhoudelijke veranderingen bevat. Op 8 en 9 april 1941 vond de eerste vergadering plaats van de echte revisiecommissie, de 'Commissie voor het Nieuwe Testament.'

Doel van deze bijeenkomst is de bespreking van de op het Bijbelhuis en bij hem zelf [= Grosheide] ingekomen critieken op de nieuwe vertaling van het Nieuwe Testament.

Tevens werd op deze vergadering gemeld dat de hervormde synode een commissie voor onderzoek had ingesteld. Deze rapporteerde in 1943. Dat rapport zal in de jaren daarna het uitgangspunt zijn voor de werkzaamheden van de commissie. Het materiaal laat zien dat er gewerkt werd met een lijst van binnengekomen reacties die deels van orthografische aard waren (Christussen > christussen; nedergelegd > neergelegd; voor goed > voorgoed), deels van inhoudelijke (hetzij vertaalmatig, hetzij neerlandistisch). Opvallend is overigens dat zeker niet alle door de commissie vastgestelde wijzigingen de editie van 1951 hebben gehaald.⁷

Rapport van de Hervormde Kerk

In de volgende vergadering (18-19 oktober 1943) lag het rapport van de Hervormde Kerk op tafel. Over de uitgangen (met name *geene*, *mijne*, *haare*, enzovoort) krijgt men het advies deze te laten vervallen. Maar De

Zwaan 'acht de geslachten en verbuigingen voor den stijl en de trouw der vertaling beslist noodig.' Over de algemene desiderata uit het rapport wordt gesproken, deze gaan onder meer over:

- de positie van verwijzingen. Het voorstel deze achter de verzen te zetten in plaats van achter de perikoop wordt verworpen; men gaat uit van perikopen, niet van losse verzen;
- de verdeling van perikoopopschriften in algemene en bijzondere en die op verschillende plaatsen te zetten. 'Prof. de Zwaan is dan bevreesd voor uitgewerkte exegese ... wij stellen de mensen zoo toch nooit tevreden';
- zo mogelijk 'de twee kolommen vervangen door den heelen bladspiegel'. Een uitgave waarin dit is gebeurd en die op tafel ligt wordt algemeen gewaardeerd; in de editie van 1951 is dat echter niet doorgevoerd;
- en ten slotte dat niet enkel poëtische, maar ook andere citaten door een afwijkende drukwijze moeten opvallen, liefst door inspringen, 'voor cursieven druk voelt men niet' (in de editie 1951 wordt ingesprongen). Het is van groot belang gebleken dat men het rapport van de hervormde synode gedegen heeft besproken en van een antwoord voorzien, aangezien een aantal predikanten de acceptatie van de vertaling van een dergelijk antwoord liet afhangen. En in de editie van 1951 is aan zeer veel van de kritiek tegemoetgekomen. Sommige nieuwigheden die in de editie van 1939 waren ingevoerd, worden uiteindelijk niet gehonoreerd, soms lijken veranderingen in de *NBG-vertaling 1951* ingegeven door de formulering van de *Statenvertaling*.

Daarnaast worden samen met de commissie voor het Oude Testament onder meer de volgende kwesties geregeld:

- het gebruik van de hoofdletter bij het woord 'zich', wanneer dit terugslaat op God of Christus (in het Nieuwe Testament werd geen hoofdletter gebruikt, in het Oude Testament wel);
- moeten namen van feesten als 'Paaschfeest', 'Loofhuttenfeest' wel of niet met hoofdletter of kleine letter geschreven worden;
- de afstemming van Deuteronomium 6:4 ('Hoor, Israël, de Heere, onze God is de eenige Heere') en Marcus 12:29 ('Hoor, Israël, de Heere, onze God, de Heere is één') – dit laatste werd in de zin van de formulering in Marcus geüniformeerd.

Een vertaling om voor te lezen

Een interessant aspect in de discussies is dat steeds gelet werd op de zinsvolgorde, de plaatsing van komma's enzovoort, om een goed leesbare en voorleesbare zin te krijgen. Reeds in de *Voorrede* van 1939 staat:

De commissie was zich bewust, dat de vertaling niet alleen was bestemd voor het lezen, maar ook zou worden *voorgelezen*, niet in de laatste plaats in de Kerk. De vertaling is trouwens ook een- en andermaal in de bijeenkomsten der commissie in haar geheel voorgelezen.

Terwijl de commissie de spelling-De Vries en Te Winkel meende te moeten volgen, zijn alleen de mannelijke buigingsuitgang *en* en de vrouwelijke uitgang *e* niet altijd in acht genomen:

Het afwisselend al of niet gebruiken van deze uitgangen is dus niet eene vergissing, maar is opzettelijk geschied terwille van de duidelijkheid en de welluidendheid bij het voorlezen. ... Zoo is ook het plaatsen der leestekens geschied met het oog op de verstaanbaarheid van den tekst.

Zo wordt ook op 13 maart 1947, in het kader van een discussie over de nieuwe spelling die op 1 mei 1947 zou worden ingevoerd, gesteld:

De O.T. commissie heeft aan het Hoofdbestuur voorgesteld, bij de interpunctie niet meer de grammaticale zinsbouw, maar het leesrythme als maatstaf te nemen. Het Hoofdbestuur is hiermede accoord gegaan. Voor het N.T., speciaal de brieven, gaat dit echter moeilijk. Men besluit in het N.T. de grammaticale interpunctie te houden.

De argumenten voor deze conclusie (die enigszins strijdt met genoemde *Voorrede*) worden niet vermeld, maar ze hebben ongetwijfeld te maken met het retorische karakter van de brieven van Paulus. Dat de beslissing voor de interpunctie voor het gehele Nieuwe Testament wordt doorgetrokken, is niet logisch; het geeft aan dat het Nieuwe Testament als geheel toch een andere status werd toegedacht dan aan het Oude Testament.

Herziening van details

Gaandeweg blijkt het idee achter de herziening een uniformering te zijn van tal van details, maar de wijze waarop het werk ter hand werd genomen, werd vooral bepaald door detailkwesties die hetzij door het hervormde rapport, hetzij door reacties van anderen – en niet in de laatste plaats door de commissieleden zelf – werden opgeroepen. Regelmatig komt de secretaris, Kijne, in de notulen met opmerkingen en vragen bij

gemaakte keuzes, die dan de discussie weer beïnvloeden. En er zijn uiteraard tal van zaken die bij elke bijbelvertaling aan de orde komen en zo ook hier: de oudtestamentische citaten in het Nieuwe Testament; spellingsregels, ook die voor de namen in de Bijbel; maten, munten, gewichten (het Oude en Nieuwe Testament van de *NBG-vertaling 1951* wijken hierin bewust van elkaar af, zie onder!); en de namen van bijbelboeken ('er is gevraagd namen als Genesis, Exodus enzovoort te vervangen'). Er zijn echter ook meer systematische zaken, zoals de vraag welke tekst men als brontekst zou nemen.

Nieuwe editie-Nestle

Op 6 november 1947 wordt besloten de veranderingen in de nieuwste editie (de zeventiende) van het Nieuwe Testament van *Nestle* in de vertaling door te voeren. Twee weken later worden die veranderingen vervolgens besproken. Niet alle commissieleden zijn het erover eens dat die nieuwste editie altijd gevolgd moet worden. Met name Ubbink maakt enkele malen bezwaren tegen een lezing. Bijvoorbeeld bij Johannes 3:13 ('die in de hemel is', wat de *textus receptus* nog had) en het beruchte geval Marcus 1:4 (waar hij 'de dooper' prefereert boven 'die doopt'). Op 11 juni 1949 spreekt de commissie uit zich toch consequent aan de zeventiende editie van *Nestle* te zullen houden.

Synoptische overeenkomsten

In augustus 1949 maakt Kijne een uitgebreide lijst waarin hij een overzicht geeft van plaatsen in de eerste drie evangeliën waar er sprake is van woordelijke overeenstemming in het Grieks, maar niet in de vertaling. Volgens hem moet die overeenstemming er dan ook in de vertaling zijn:

Wanneer we echter uitgaan van het principe, zoals dat geformuleerd is in de zin uit de voorrede der eerste editie, die ik als motto hierboven heb gezet,⁸ moeten we toch m.i., wanneer de griekse tekst woordelijk gelijk is, ook in de vertaling deze volkomen gelijkheid in acht nemen en daarvan zelfs niet in kleinigheden afwijken. Alleen zo krijgt de lezer een zuiver beeld van de verschillen en overeenkomsten tussen de synoptici.

De verschillen zijn ontstaan doordat meerdere hoofdvertalers de evangeliën hebben vertaald en hun teksten nooit op dit punt zijn vergeleken.⁹ Kijne heeft er andere vertalingen (*Leidse vertaling*, *Browwer*, *Petrus Canisius*) op nagekeken en geconstateerd dat daarin die overeenkomsten wel recht zijn gedaan. Overigens is het methodisch niet

noodzakelijk om synoptische verschillen zo op elkaar af te stemmen: hoezeer frasen in *het Grieks* ook overeen kunnen komen, dat hoeft niet *per se* te leiden tot eenzelfde frasering in het Nederlands, aangezien de verschillen in context (die er tussen de Synoptici ook zijn) aanleiding kunnen zijn tot een andere weergave. Toch staat ook hier in de vertaalstrategie van de *Nieuwe Vertaling*, bij alle nuancering die men ook wel heeft, de consequentheid en eenheid van woord-formulering voorop. Natuurlijk zijn er plekken waar een volstrekt onnodig verschil optreedt. Als voorbeeld de weergave van *paraskenê*, dat overal in de evangeliën vertaald wordt met '(dag) der voorbereiding', behalve in Marcus 15:42, waar het (in de editie uit 1939) weergegeven wordt met 'Vrijdag.' Dat achtte Kijne inconsequent en in de editie van 1951 is het inderdaad in zijn geest gewijzigd.

Citaten

Op de gezamenlijke vergadering van de commissies Oude Testament en Nieuwe Testament (3 april 1948) wordt gesproken over de oudtestamentische citaten in het Nieuwe Testament. Grosheide en Kijne laten zien dat er enerzijds plaatsen zijn waar niet de massoretische tekst maar een vertaling (bijvoorbeeld de *Septuaginta*) wordt geciteerd en 'harmoniseren uitgesloten is', terwijl er anderzijds tal van plaatsen zijn waar een gelijkkluidende vertaling wel mogelijk is. Hier wordt dus een afgewogen dubbele methode gehanteerd (alleen harmoniseren als de massoretische tekst wordt geciteerd). Daarbij besloot men dat bij harmonisering de nieuwtestamentische tekst werd aangepast, behalve wanneer het omgekeerde beter leek. In dergelijke gevallen zou met de oudtestamentici worden overlegd. Ook hier dus een genuanceerd beleid.¹⁰

Uniformering op woordniveau

In de commissie bestaat een tendens om zo te vertalen dat verschillende woorden in de brontekst ook in de Nederlandse vertaling leiden tot duidelijk te onderscheiden woorden. Er heerste kennelijk de wens om losse woorden te kunnen herleiden tot Griekse woorden, ten koste van de vraag welke betekenis een woord in de context heeft. Diverse malen wordt er, van buiten af maar vooral ook in de commissie zelf, aangedrongen op een zoveel mogelijk geüniformeerde vertaling van een bepaald woord. Overal waar in de *NBG-vertaling 1951* iets gebeurt, 'geschiedde het'. Maar dat was niet altijd zo. In de synoptische ronde komt Kijne in een verslag¹¹ met de opmerking dat hem gebleken is dat in Matteüs één keer 'en het gebeurde' staat, verder steeds 'en het geschiedde', maar dat in Handelingen in het eerste deel 'en het geschiedde' staat, terwijl vanaf

hoofdstuk 14 steeds 'en het gebeurde' staat. 'Voor dit onderscheid levert het verband m.i. geen enkele reden', schrijft Kijne en hij stelt voor om overal 'geschiedde' te gebruiken. Het verslag vermeldt dat de secretaris gevraagd was na te gaan waar het een en waar het ander voorkomt, en als het afwisselend gebruikt wordt, 'dan moet dat maar zo blijven'. Bij de bespreking van dit punt op de volgende vergadering¹² wordt echter besloten om overal 'en het geschiedde' te zetten. Zo zien we dat ook hier Kijne degene is die steeds op uniformiteit aanstuurt.

Tekstkenmerk

Opvallend is een beslissing ten aanzien van de vertaling van *nefesj* en *psuchê*. Op de gezamenlijke vergadering van beide commissies (3 april 1948) wordt geconstateerd dat in het Oude Testament *nafsji* (letterlijk 'mijn ziel') met 'ik' wordt vertaald. In het Nieuwe Testament is het gebruik van *psuchê* in die zin een hebraïsme 'dat dus ook een vreemd element in het grieks is, hetgeen in de vertaling niet weggewerkt mag worden. Het N.T. zal hier dus andere wegen moeten gaan dan het O.T.' Als voorbeeld worden Jesaja 42:1 ('in wien Ik een welbehagen heb') en Matteüs 12:18 ('in wien mijn ziel een welbehagen heeft') genoemd: 'hoewel hier sprake is van een letterlijke weergave van het Hebreeuws, moet hier toch verschil in vertaling blijven'. Het 'vreemde' element wordt dus gezien als wat bij de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) een *tekstkenmerk* wordt genoemd en wordt daarom gehandhaafd; bij de NBV wordt een dergelijk element juist eerder als taalkenmerk beschouwd en dus vertaald als Hebreeuws idioom.¹³ De verslagen van de besprekingen zijn vaak erg summier; er wordt vermeld welke kwestie besproken is en er volgt een conclusie. Soms zijn methodische zaken aan de orde, maar ze worden vrijwel nooit echt verslagen. Vergelijk 1 juli 1948:

Over 2 Cor. 13:1 ontspint zich een breedvoerige discussie, waarbij enkele principiële gezichtspunten betreffende de verhouding vertalen – (historische) exegese in het geding komen. De vertaling van het vers blijft ongewijzigd.

Wat hadden we graag geweten welke 'principiële gezichtspunten' daar besproken zijn.

Zonen of kinderen

Voor de vergadering van 18-19 oktober 1943 zond De Zwaan een 'memorie' in over de vertaling van *huios* en *teknon* (resp. 'zoon' en 'kind'). De Zwaan stelt daarin de volgende regel voor:

“hujos” wordt als *kind* vertaald overal waar ook vrouwen en kinderen de kwaliteit der aangesprokenen bezitten (bijvoorbeeld Israëliet, kindschap Gods etcetera) òf mede aangesproken kunnen zijn. Echter *niet*, waar bepaaldelijk de *mannen* als vertegenwoordigers van het gehele volk Gods (resp. een andere eenheid) geregeld optreden. Het al te letterlijk vasthouden aan “hujos: = zoon geeft in onze vertaling een nadruk op het *mannelijke*, die m.i. *niet* overeenkomt met het semitiseerend gebruik (b.v. van genealogische voor logische relatie), dat zwakker is dan het onze.

Het memo wordt echter pas vijf jaar later, in november 1948, naar aanleiding van een rapport van Kijne echt aan de orde gesteld, met als gevolg dat op enkele plaatsen ‘zonen’ wordt gewijzigd in ‘kinderen’¹⁴, maar dat *huiothesia* ‘zoonschap’ blijft i.p.v. ‘kindschap’, hetgeen De Zwaan wilde, en dat andere niet genoemde plaatsen¹⁵ zo blijven. Vergelijk Romeinen 8:14 waar de edities van 1939 en 1951 ‘zonen Gods’ hebben, terwijl de *Statenvertaling* ‘kinderen Gods’ heeft.

Uit de doden

In een bijlage bij de notulen van 29 september 1949 noteert Kijne diverse opmerkingen uit ingezonden brieven. Een ervan is frappant, onder meer omdat het een discussie weerspiegelt die ook bij de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) is gevoerd.

Een briefschrijver stelt voor te vertalen ‘van tussen de doden’, net als Segond die op diverse plaatsen ‘la résurrection d’entre les morts’ heeft. De traditionele vertaling ‘uit de doden’ zou namelijk aanleiding tot misverstand geven. In gesprekken had de schrijver namelijk opgemerkt dat er onwetendheid en onbegrip is op dit punt. De meesten vatten namelijk de frase ‘opstanding uit de doden’ op als ‘opstanding uit de dood’. Het voorstel heeft uiteindelijk niet tot een verandering geleid, hoewel waarschijnlijk nog steeds veel mensen de frase verstaan als ‘opstanding uit de dood’ verstaan (alsof ‘doden’ een soort oude naamval zou zijn). In de NBV is geprobeerd om aanduidingen als ‘uit de wereld van de doden’ te gebruiken, om daarmee het oude wereldbeeld te behouden, maar daarvan werd algemeen het bezwaar van de omslachtigheid gevoeld. Uiteindelijk is het daar ‘uit de dood’ geworden, om in ieder geval op het zakelijke vlak correct te vertalen. Het is aardig om te zien dat ook deze discussie eerder is gevoerd; de commissie was indertijd van oordeel:

“Opstaan van tussen de doden” kan niet in het Nederlands. Het is een semitisme. Moet maar door de predikanten verduidelijkt worden.¹⁶

Dat laatste lijkt echter in strijd met het eerder genoemde motto uit de *Voorrede*, om de lezer dicht bij de grondtekst te brengen – zonder predikant dan toch.

Tot slot: indrukken

In de revisieronde tussen 1939 en 1951 zijn diverse zaken geüniformeerd, is er vooral op woordniveau veel gelijkgetrokken, is tegemoetgekomen aan een lijst desiderata vanuit de Hervormde Kerk, en zijn sommige punten iets in de richting van de *Statenvertaling* gebogen. Überhaupt lijken de overeenkomsten met de *Statenvertaling* soms groter dan de verschillen, vooral in de frasering, de woordkeus. Het is met name de syntaxis van het Nederlands die anders is, meer aan de Nederlandse taal aangepast. Het is de vraag waarom men zoveel jaren nodig heeft gehad voor dit resultaat. Een belangrijke reden is natuurlijk dat men moest wachten op de afronding van het Oude Testament en men in die tijd door kon gaan met schaven. In het oordeel van Kijne en Visser verschilt de versie van 1951 in essentie niet van die van 1939. Toch lijkt het aan de magere kant om de veranderingen ‘kleinigheden’ te noemen; dat doet tenslotte het werk van de revisiecommissie ook geen recht. Het is mijn indruk dat een evaluatie van alle veranderingen nog zeer interessante gegevens kan opleveren, zowel in vertaalkundig als neerlandistisch en exegetisch opzicht. Het zou goed zijn als iemand daar een uitgebreide studie aan zou kunnen wijden. Tot slot moet deze revisie beoordeeld worden binnen het grotere geheel van de ontwikkeling van de *NBG-vertaling 1951*, van het vertaaltraject van het Nieuwe Testament vanaf 1911 en van de ontwikkelingen op bijbelvertaalgebied in Nederland en daarbuiten.

Dr. L. van Kampen is als vertaalcoördinator Nieuwe Testament werkzaam bij het Nederlands Bijbelgenootschap.

Noten

1. Vergelijk de *Voorrede* in de editie 1939, p. 5-6, en J.J. Kijne en F. Visser, *De Nieuwe Vertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap*, Amsterdam 1952, p. 15-19 (‘het hele Nieuwe Testament [was] bewerkt en in zijn geheel gepubliceerd,

- uitgezonderd de drie eerste evangeliën'); uit het archief blijkt dat in januari 1926 ook het Lucas-evangelie reeds in concept klaar was.
2. Dat laatste is misschien wel de interessantste vraag in dit geheel; zie voor de werkwijze weer Kijne en Visser 1952, p. 19-20.
 3. Vergelijk Kijne en Visser 1952, p. 32: 'Nu in de complete Bijbel het gerevideerde N.T. is verschenen, is de revisie zeker afgesloten, zal iemand wellicht vragen. Deze vraag moet echter ontkennend beantwoord worden. Zolang de commissie critiek blijft ontvangen – en die blijft zij ontvangen – die steekhoudend is, zolang zal zij ook aan de vertaling blijven schaven. Dat spreekt toch eigenlijk ook vanzelf. Men kan toch niet verwachten, dat de commissie, op een fout in de vertaling attent gemaakt, zal zeggen: het spijt ons wel, U hebt gelijk, maar de vertaling is nu definitief afgesloten, daar mag geen komma meer aan veranderd worden.'
 4. In de jaren 1941-1949 waren er 37 vergaderingen, waarvan verschillende twee dagen duurden. In 1950-1951 zijn er zeker ook nog verschillende geweest, maar de notulen waren binnen het tijdsbestek van dit artikel niet te achterhalen.
 5. J.A. Koole, 'De NBG-vertaling 1951', in: A.W.G. Jaakke, E.W. Tuinstra, *Om een verstaanbare bijbel. Nederlandse bijbelvertalingen na de Statenbijbel*, Haarlem; Brussel 1990, p. 232.
 6. Kijne en Visser 1952, p. 29.
 7. Een mooi voorbeeld van zo'n besluit is dat van 11 juni 1949, 'één kommakwestie, die een ware orgie van kommaverdelging ontketent' (op voorstel van Ubbink). Het gevolg was dat op veel plaatsen de combinatie 'God de Vader' het zonder komma moest stellen. Uiteindelijk heeft dit de editie van 1951 niet gehaald.
 8. De zin luidt: 'Ieder lezer heeft er recht op, dat hij zoo dicht mogelijk bij het oorspronkelijke gebracht wordt,' uit de *Voorrede* van de editie 1939, p. 7.
 9. Dit is eigenlijk merkwaardig, aangezien reeds Van Veldhuizen in zijn brochure van 1912 op dit punt gewezen had.
 10. Notulen 3 april 1948: 'Prof. Grosheide wijst er op, dat waar het N.T. de LXX of andere vertalingen citeert, harmoniseren naar de masoretische tekst uitgesloten is. Maar er zijn gevallen, waar het N.T. de masoretische tekst citeert, zodat er wellicht gelijk vertaald kan worden. ... Er wordt besloten, dat hij [= Kijne] dit [= mogelijkheid tot identieke vertaling] voor het hele N.T. zal nagaan, waarbij de N.T.ische commissie dan zoveel mogelijk zelf haar tekst aan die van het O.T. zal aanpassen en in gevallen, waar de omgekeerde methode haar beter lijkt, nader overleg met de O.T. commissie zal plegen.'
 11. Notulen 27 oktober 1949, p. 234.
 12. Notulen 10 november 1949, p. 243.
 13. Op dit moment is Matteüs 12 in de NBV nog niet vertaald; I Petrus echter wel en daar zijn in vrijwel alle gevallen de *psuchai* behandeld zoals in het voorbeeld van Jesaja 42.

14. 'Zonen' wordt 'kinderen' in: Matteüs 8:12; 13:38; 27:10; Lucas 16:8; 20:36; Romeinen 9:27; Galaten 3:7; Efeziërs 2:3; 5:6; I Tessalonicenzen 5:5.
15. 'Onder de ± 350 andere plaatsen van "hujos" kan nog wel wat schuilen,' notulen oktober 1943 [cursief = gespatieerd].
16. Notulen 27 oktober 1949, p. 234.

Geraadpleegde literatuur

- *Het Nieuwe Testament. Nieuwe Vertaling op last van het Nederlandsch Bijbelgenootschap door de daartoe benoemde commissie bewerkt*, (Amsterdam) 1939; met Voorrede.
- *Bijbel. Nieuwe Vertaling, op last van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, bewerkt etc.*, Amsterdam 1951.
- N.J. Hommes e.a. (ed.), *De Bijbel in Nieuwe Vertaling met Verklarende Aanteekeningen – Het Nieuwe Testament*, Kampen 1946.
- J.J. Kijne en F. Visser, *De Nieuwe Vertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap*, Amsterdam 1952.
- J.A. Koole, 'De NBG-vertaling 1951', in: A.W.G. Jaakke, E.W. Tuinstra, *Om een verstaanbare bijbel. Nederlandse bijbelvertalingen na de Statenbijbel*, Haarlem; Brussel 1990, p. 225-251.
- J.A. Koole, *Het Oude Testament in de NBG-vertaling 1951. etc.*, (diss. VU 1996), p. 34-35.
- A. van Veldhuizen, *Een nieuwe bijbelvertaling*, Utrecht 1912.
- Rapport van de Commissie tot het hooren van het oordeel der predikanten over de ingebruikstelling van de Nieuwe Vertaling van het Nieuwe Testament, Juli 1943 (rapport aan de 'Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk').
- Notulen van de revisiecommissie, 1939-1949, Archief NBG

Een ambitieus plan: de herziening van het Oude Testament

Jaap van Dorp

Er zijn maar weinig moderne bijbelvertalingen die niet minstens één keer zijn herzien. Uit het Engelse taalgebied zijn de *Revised Standard Version*, de *New Revised Standard Version* en de *Revised English Bible* wel bekend. De *Nederlandse Groot Nieuws Bijbel* en zijn Franse, Duitse, Engelse tegenhangers zijn in de negentiger jaren van de vorige eeuw alle herzien, en de *Willibrordvertaling* heeft sinds de volledige editie in 1975 werd gepubliceerd, meerdere revisierondes gekend.

Van de *NBG-vertaling 1951* is op een aanpassing van de spelling en een modernisering van de schrijfwijze van de bijbelse persoons- en plaatsnamen na, nooit een geheel herziene editie verschenen, terwijl bij de lancering van de vertaling wel een revisie was aangekondigd. Uiteindelijk heeft men daaraan toch zo'n dertien jaar gewerkt, voordat de revisie werd stopgezet in verband met de plannen voor een nieuwe Nederlandse interconfessionele bijbelvertaling.

In deze bijdrage wil ik een aantal aspecten van het werk aan de herziening van het Oude Testament belichten: de samenstelling, doelstelling en werkwijze van de revisiecommissie, de aandacht voor het concordant vertalen, de kritiek van ds. F.H. Breukelman en de verwerking daarvan, de herziening van opschriften en tekstindeling, de spelling van eigennamen en de voortgang van het revisieproject.

Samenstelling revisiecommissie

De revisiecommissie-Oude Testament die in 1954 werd geïnstalleerd bestond uit dr. G. Ch. Aalders (voorzitter), dr. M.A. Beek, dr. A.H. Edelkoort, dr. W.H. Gispen, dr. C.J. Goslinga, dr. A.R. Hulst (eerste secretaris), dr. G. Kuiper, J.J. Kijne (tweede secretaris), dr. F.M.Th. de

Liagre Böhl, L.H. v.d. Meiden, dr. P. Minderaa, dr. H.W. Obbink, dr. G.J. Thierry en dr. Th. C. Vriezen. Van deze personen behoorden alleen de twee taalkundige adviseurs Minderaa en Kuiper niet tot de plenaire vertaalcommissie die aan de editie van 1951 had meegewerkt.

Op woensdag 22 december 1954 vond in het Bijbelhuis, Herengracht 366 in Amsterdam de eerste vergadering plaats. Daar kwam de commissie (zij het in geheel andere samenstelling) ook voor het laatst op 25 september 1967 bijeen.

Doelstelling en werkwijze

De revisiecommissie startte in 1954 met een tamelijk algemeen gehouden opdracht: het zoveel mogelijk verbeteren van de *NBG-vertaling 1951*. De commissie ging voortvarend tewerk en pakte een groot aantal zaken aan:

1. de sinds 1952 binnengekomen kritiek op de vertaling, gebundeld in een gestencild dossier en bewerkt in een kaartsysteem;
2. de artikelen die ds. F.H. Breukelman voor het tijdschrift *In de Waagschaal* schreef, plus een aantal niet-gepubliceerde kritieken die hij aan Beek had ter hand gesteld;
3. de wens meer aandacht te besteden aan de concordantie van de vertaling;
4. de inconsequente spelling van bijbelse eigennamen;
5. de toepassing van de nieuwe spelling en naamvalsconstructies;
6. de discussie over moeilijk te vertalen teksten;
7. de wetenschappelijke verantwoording van de vertaling.

Afgesproken werd dat alle leden van de commissie bij elke te bespreken tekst de gelegenheid kregen eigen opmerkingen in te brengen. Zoveel mogelijk zouden zij vooraf aan de maandelijks te houden vergadering hun aantekeningen schriftelijk opsturen, opdat anderen zich daarop konden voorbereiden.

Voor de behandeling van spellingkwesties en voor de rapportage van de discussie over moeilijk te vertalen passages in het Oude Testament werden subcommissies aangesteld. Om uiteindelijk ook een wetenschappelijke verantwoording te laten verschijnen, wilde Beek het NBG-hoofdbestuur vragen tot een uitgave van de bijbel met zakelijke voetnoten te besluiten. Dat voorstel heeft het niet gehaald, omdat andere leden van de commissie meenden dat de grens tussen zakelijke en dogmatische aantekeningen moeilijk was te trekken, en dat daarom het eerste artikel van de 'wet' van het bijbelgenootschap een dergelijke bijbeluitgave met voetnoten niet toestond.

De verwerking van de discussie over moeilijk te vertalen teksten heeft uiteindelijk geleid tot een Engelstalige editie *Old Testament Translation*

Problems, het eerste deel van de *UBS-Helps for Translators*, waarvoor de verschillende vertalers van de *NBG-vertaling 1951* materiaal ter beschikking hebben gesteld. Het werk aan deze publicatie vond overigens buiten de revisiecommissie plaats.

Concordantie

De revisiecommissie was vanaf het begin van plan meer aandacht te besteden aan de concordantie in de *Nieuwe Vertaling*, hoewel men het er wel over eens was dat volledig concordant vertalen onmogelijk was en dat er op dat punt altijd leemten zouden blijven. Voor Gispén betekende die stap in elk geval een rehabilitatie van de vaste vertaalcommissie. Die had sterk op concordant vertalen aangedrongen, maar haar invloed werd bij de uiteindelijke vaststelling van de teksten verzwakt door de Plenaire Commissie en vooral door de leescommissie die de eindredactie van de *NBG-vertaling 1951* had verzorgd. Esthetische motieven hebben daarbij zeker een rol gespeeld. Hulst tekende daarbij aan dat er oorspronkelijk weliswaar een lijst bestond van woorden die consequent op dezelfde manier zouden worden vertaald. Maar in de praktijk pakte dat niet altijd goed uit, en het inzetten van varianten werd over de hele linie volgens hem niet consequent genoeg gecontroleerd.

Tijdens de revisiearbeid hield het secretariaat omwille van het streven naar concordantie lijsten bij van woorden met de tekstplaatsen in het Oude Testament.

Kritiek van Breukelman

Bij het plan om de *NBG-vertaling 1951* te reviseren vanuit een bijzondere aandacht voor concordantie sloot de kritiek van Breukelman op de *NBG-vertaling 1951* eigenlijk goed aan. In een groot aantal artikelen in *In de Waagschaal* 8-9 (1952-1954) had hij de vertaling scherp bekritiseerd. Keer op keer wees hij erop dat de vertalers zich een te grote vrijheid hadden veroorloofd bij het weergeven van bijbelse kernwoorden. Ter illustratie volgen hier twee citaten uit de artikelen die goed laten uitkomen wat Breukelman in dat verband bedoelde.

Het eerste citaat komt uit *In de Waagschaal* 8 (1952-1953), p. 322:

Het woord *tsarah* komt in de Bijbel 73 maal voor en wordt door de NV 64 maal vertaald met benauwdheid (bijv. Jes. 8:22, 2 Chron. 20:9, Ps. 25:22; 81:8), één maal met angst (Ps. 120:1), acht maal echter met nood (1 Sam. 10:19; Jona 2:2(3), Jer. 14:8; Ps. 9:10; 10:1; 22:12, Job 5:19, Spr. 17:17). Wanneer men zo bijna steeds de realiteit *tsarah* heeft weergegeven met benauwdheid,

gebruikt men een *in het geheel van deze vertaling* onbegrijpelijk woord, wanneer men deze realiteit in een aantal teksten plotseling vertolkt met “nood”-en dan nog wel in een aantal teksten, die voor recht verstand van deze realiteit uiterst gewichtig zijn. Men kan dan namelijk niet onmiddellijk “verstaan”, dat het ook dáár weer gaat om datzelfde: het is ’t kosmisch verband prijsgegeven-zijn aan de doodsmacht, de God-verlatenheid, de *aanvechting*, de angst, “de angst der hel”, kortom: al die genoemde aspecten, die met elkander het wezen der bijbelse “benauwdheid” bepalen.

Het tweede citaat is te vinden in *In de Waagschaal* 8 (1952-1953), p. 386:

Even erg is, dat de NV in Jer. 14:8 God “Israëls Helper in de nood” laat zijn, maar in Jona 2:2,10 spreekt van “redding in de nood”, in Ps. 22:2,12 van “verlossing in de benauwdheid”, in Jer. 30:7 van “redding in de benauwdheid”, in Jes. 33:2 van “heil in de benauwdheid”, in 2 Chron. 20:9 van “hulp in de benauwdheid” en in Psalm 20:2,6,7,10 van “overwinning in de benauwdheid”. Zo wordt dus deze zelfde bijbelse realiteit van “de bevrijding in de benauwdheid” op niet minder dan acht verschillende manieren weergegeven.

De kritiek van Breukelman kwam er kort gezegd op neer dat de vertalers geen concordante vertaling hebben gegeven en dat zij dus woorden die een belangrijke rol spelen in de verkondiging van de teksten niet door eenzelfde woord in het Nederlands hebben vertaald, en dat daardoor bepaalde verbanden in de vertaling niet meer zo hoorbaar zijn als in de brontekst het geval is.

In een kort artikel in *In de Waagschaal* 9 (1953-1954) heeft Hulst op persoonlijke titel Breukelman van repliek gediend.

Verwerking van Breukelmans kritiek

Ieder lid van de revisiecommissie kreeg de beschikking over de artikelen die Breukelman in *In de Waagschaal* schreef, en over het dossier van Beek. Volgens het secretariaat was het ondoenlijk de grote hoeveelheid opmerkingen van Breukelman te verwerken in het kaartstelsel dat men speciaal voor de revisie had samengesteld, en waarin alle reacties per tekstplaats waren opgenomen. Hulst stelde voor de artikelen in een aantal vergaderingen apart te bespreken en hij bood aan daarbij als voorwerk per keer een pre-advies op te stellen. Gispén maakte daar bezwaar tegen

omdat de leden van de commissie dan te zeer waren gebonden aan het oordeel van de secretaris. Uiteindelijk besloot Aalders de opmerkingen van Breukelman in de discussie te betrekken wanneer de desbetreffende passages bij de herziening aan de beurt waren.

Dat laatste gebeurde ook, zo is op vele plaatsen uit de notulen van de commissie af te leiden. Op 11 december 1957 was een groot deel van de bijeenkomst gewijd aan een meer algemene bespreking van de artikelen van Breukelman – waarover in de notulen maar weinig is terug te vinden. Ook uit latere discussies blijkt hoezeer men met zijn kritiek rekening heeft gehouden. Zelfs op een van de laatste bijeenkomsten, die van 10 mei 1967, kwamen Breukelmans voorstellen nog ter sprake bij de revisie van Genesis 15:7.

Ik geef hier nog een paar voorbeelden van de verwerking van Breukelmans vertaalsoorten:

1. Bij de herziening van Psalm 3 is wat betreft het Hebreeuwse *jesjoe'ata* (vers 3), *hosji'eni* (vers 8) en *jesjoe'a* (vers 9) de concordantie van de brontekst ook in de vertaling bewaard. In de *NBG-vertaling 1951* koos men hier voor verschillende woorden: 'hulp', 'verlossen' en 'verlossing.' De commissie herstelde de concordantie met 'redding', 'redden' en 'redden.'
2. In Psalm 9:10 en 10:1 wijzigde de commissie 'nood' als vertaling van *tsarah* in 'benauwdheid'! Vergelijk deze herziening met wat Breukelman schreef in *In de Waagschaal* 8 (1952-1953), p. 322 (zie het citaat hierboven).
3. Bij de herziening van Genesis 8:22 is de invloed van Breukelman ook duidelijk aanwezig. De tekst in de vertaling luidt: 'Voortaan zullen, zolang de aarde bestaat, zaaiing en oogst, koude en hitte, zomer en winter, dag en nacht, niet ophouden.'

In zijn derde artikel in *In de Waagschaal* 8 (1952-1953), p. 84 plaatste hij daar een kritische aantekening bij, de tekst lezend met Genesis 1 in het gehoor:

(...) En nu begint het verhaal van de schepping der aarde met: een dag! En dan nog een dag en nog een dag, *dágen*... de dagen der *áarde* (en dat wil zeggen: voor de *mènsen*!). Tegen deze achtergrond van Gen. 1 kunnen wij begrijpen hoe erg het is, dat wij nu in de NV, niet meer horen in Gen. 8:22, na de zondvloed (!) "Al de dagen der aarde", maar: "zolang de aarde bestaat". Dat is niet de spreekwijze der Schrift, maar een term uit onze geologie. (...) Een van de geheimenissen van de Schrift is de resonantie: hoe nl. telkens wanneer één woord klinkt, de ganse

Schrift op een heel bepaalde wijze wil *méé*klinken. Ook bij de "dagen" van Gen. 1 doet zich door de hele Schrift een luide echo vernemen, waarbij juist woorden als Ge. 8:22 (...) een zeer bijzondere klank willen geven. Deze orde die in de Schrift heerst is een orde van Godswege, "een ordening Gods in Zijn Schrift", maar in de NV is deze orde grondig verstoord en heeft men de ordening Gods veronachtzaamd.

Bij de bespreking van die passage bleek de vergadering op 11 mei 1955 het niet eens met Breukelmans theologische vooronderstellingen voorzover hij die in verband bracht met vertaalarbeid. Maar intussen werd zijn opmerking over 'zolang de aarde bestaat' wel gehonoreerd, en wijzigde men de tekst in 'Voortaan zullen al de dagen der aarde ...' Vriezen vond dit 'geantiqueerd', al zou een dergelijke formulering volgens hem nog wel kunnen als de tekst poëtisch werd gedrukt.

Bij een tweede herziening van het bijbelboek Genesis, op 5 oktober 1966, is het revisievoorstel voor Genesis 8:22 overigens gesneuveld.

Ongetwijfeld hebben daarbij nieuwe bijbelvertaalwetenschappelijke inzichten, zoals die in de jaren zestig zijn uitgewerkt door onder anderen Eugene A. Nida en Charles R. Taber in hun *The Theory and Practice of Translation*, een belangrijke rol gespeeld.

Opschriften en de indeling van de tekst

De herziening betrof ook verbetering van opschriften en indeling van de tekst. Uit het dossier volgen hier drie voorbeelden met betrekking tot de eerste hoofdstukken van Genesis.

Volgens Van der Meiden was het opschrift boven Genesis 3, *De eerste zonde*, niet juist. Hij stelde voor het te wijzigen in *De zondeval*.

Verschiedende commissieleden waren daar niet erg gelukkig mee: het begrip *zondeval* heeft een specifieke dogmatische betekenis gekregen in het christelijk denken. Het verhaal zou deze weliswaar ook uitdrukken, maar die betekenis werd met het woord 'zondeval' te zeer geaccentueerd.

Volgens Kijne moest een opschrift de inhoud van de perikoop samenvatten, liefst met woorden uit de perikoop. Vriezen wilde het woord 'zonde' wel vasthouden, maar de relatie met christelijke dogmatiek moest niet worden gelegd. Aalders en Edelkoort waren van mening dat de term 'zondeval' in het Nederlandse spraakgebruik niet direct erfzonde en erfsmet hoefde te impliceren, maar eerder verwees naar een gebeurtenis die diep doorwerkte. Aangezien er uiteindelijk geen beter opschrift gevonden kon worden, werd de discussie op dit punt gesloten.

Dat was niet het geval bij het opschrift boven Genesis 5:1. Beek vond dat

het opschrift 'De oudvaders' boven Genesis 5 niet helemaal de juiste associaties oproep. De vergadering kon dit meevoelen en veranderde het opschrift in 'Adams geslachtsregister.'

Een niet onbelangrijke wijziging betreft de indeling van Genesis 1 en 2. De *NBG-vertaling 1951* telt twee lange perikopen. De eerste begint in Genesis 1:1 en loopt door tot Genesis 2:8. De tweede begint in Genesis 2:8. Gispens wilde graag een nieuw perikoop laten beginnen bij Genesis 2:4, Böhl bij 2:4b. Op 12 februari 1955 wordt besloten het gedeelte Genesis 2:4-7 bij de tweede perikoop te trekken. Op 30 maart 1966 is dit besluit gehandhaafd.

Geen van deze revisievoorstellen is ooit doorgevoerd in een latere herdruk van de *NBG-vertaling 1951*.

Spelling van eigennamen

Ten aanzien van de spelling van eigennamen vertoonde de *NBG-vertaling 1951* grote discrepanties, omdat de tamelijk willekeurige spelling van de *Statenvertaling* gevolgd was. Er werd een Kleine Commissie ingesteld (Grosheide, Hulst en Kijne) om de kwestie van de eigennamen in Oude en Nieuwe Testament te bekijken. Hulst wees erop dat men bij de schrijfwijze van eigennamen in het algemeen twee wegen kan bewandelen: de vrij willekeurige spelling van de *Statenvertaling* handhaven, of een spelling kiezen die meer parallel loopt met het Hebreeuws. Beek merkte op dat hij in het laatste geval dan toch onderscheid zou willen zien tussen bekende namen en onbekende. Deze laatste zouden naar het Hebreeuws getranscribeerd kunnen worden, de eerste moesten hun traditionele vorm wel houden. Verder vond men in de commissie het contact met de Katholieke Bijbelstichting wenselijk. Op 13 november 1963 kwam de commissie voor het eerst met de rooms-katholieke bijbelgeleerden dr. J. de Fraine en dr. A.v.d. Born bijeen. Gezamenlijk stelde men een nieuwe lijst van bijbelse namen samen, en die is vanaf de zeventiger jaren in de bijbeluitgaven van het NBG en de Katholieke Bijbelstichting gevolgd.

Voortgang

Van 1955 tot 1957 werkte de revisiecommissie-Oude Testament aan Genesis en Exodus. Na Exodus gaf men in het licht van de aangekondigde Nieuwe Psalmbereijming de voorkeur aan de herziening van het boek Psalmen. Om het tempo te verhogen stelde Aalders voor dat de exegeten zich zouden beperken tot het controleren van de vertaling van de grondtekst, en dat zij de opmerkingen betreffende de taal en stijl aan de neerlandici zouden overlaten. In december 1960 was de revisie van het boek Psalmen gereed. Inmiddels was er een zogenoemde kleine commissie

geïnstalleerd die voorstellen deed aan de zogenoemde plenaire commissie. De revisie van Jeremia en Job volgde. Nadat in het voorjaar van 1963 de herziene vertaling van het boek Job was goedgekeurd, zette de commissie zich aan de boeken Amos, Obadja, Joël, Jona, Micha, Nahum en Habakuk, Sefanja, Haggai, Zacharia en Maleachi. De herziening van het laatste boekje was op 2 februari 1966 af. Vanaf maart 1966 tot september 1967 werkte de revisiecommissie volgens een nieuwe procedure aan de bewerking van Genesis. Tijdens de bijeenkomst van 25 september 1967 sprak men geen nieuwe vergaderdatum meer af. De revisie werd stopgezet in verband met de plannen voor een gemeenschappelijke protestants/rooms-katholieke bijbelvertaling, uit te voeren door het NBG en de Katholieke Bijbelstichting.

Ten slotte

Er is nooit een volledig herziene editie van de *NBG-vertaling 1951* verschenen, hoewel daaraan zeker sinds de jaren zestig grote behoefte bestond. Met name het woordgebruik en de zinsbouw vond men ouderwets, een mening die ook door de leden van de revisiecommissie werd gedeeld. De voorstellen van de neerlandici van het revisieproject waren vaak zo ingrijpend dat bespreking daarvan veel tijd vergde. En met de gegeven uitgangspunten en werkwijze kon het tempo van de herziening eigenlijk ook niet hoog liggen.

Niettemin is het werk van de revisoren om een aantal redenen niet vergeefs geweest. De oudtestamentische revisiecommissie heeft het opstellen van een nieuwe lijst met namen van bijbelse personen en plaatsen gestimuleerd en aan de totstandkoming daarvan ook een belangrijke bijdrage geleverd. En men moet ook niet vergeten dat sommige teksten uit het Oude Testament die door de commissie vanaf 1954 zijn herzien, wel zijn uitgegeven. Ze werden opgenomen in *Minder uit Meer*, een bloemlezing van teksten uit de Bijbel die verscheen in 1972.

Dr. J. van Dorp is als vertaalcoördinator Oude Testament werkzaam bij het Nederlands Bijbelgenootschap.

Geraadpleegde literatuur:

- Notulen van de vergaderingen van de revisiecommissie Oude Testament van 22 december 1954 tot 25 september 1967 (Archief NBG Haarlem)
- F.H. Breukelman, 'Een beoordeling van de Nieuwe Vertaling', in *In de Waagschaal* 8-9 (1952-1954). Een aantal van deze artikelen is herdrukt in *Amsterdamse Cahiers*

voor Exegese en Bijbelse Theologie 3 (1982) p. 9-13, 4 (1983) pp. 8-25 en 5 (1984) p. 9-26.

- A. Dronkers, B. Smilde en R. Zuurmond, 'Bijbelvertaling in deze tijd', in *Ministerium* 4 (1970), p. 116-120.
 - C. Houtman, *Nederlandse vertalingen van het Oude Testament*, 's-Gravenhage 1980.
 - A.R. Hulst, 'Over de beoordeling van de Nieuwe Bijbelvertaling', in *In de Waagschaal* 9 (1953-1954), p. 126.
 - A.R. Hulst, *Old Testament Translation Problems*, Leiden 1960.
 - J.A. Koole, 'De NBG-vertaling 1951' in A.W.G. Jaakke en E.W. Tuinstra (red.), *Om een verstaanbare bijbel – Nederlandse bijbelvertalingen na de Statenbijbel*, Haarlem; Brussel 1990, p. 225-251.
 - J.A. Koole, *Het Oude Testament in de NBG-vertaling 1951. Ontstaansgeschiedenis, receptie en revisie van een Nederlandse vertaling van het Oude Testament*, z.p., z.j.
 - J.J. Kijne, 'De NBG-vertaling 1951', in H.W. Hollander (red.), *Spectrum van bijbelvertalingen*, Zoetermeer 1994, p. 34-43.
 - J.J. Kijne en F. Visser, *De Nieuwe Vertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap*, Amsterdam 1952.
- Minder uit Meer: Bloemlezing uit de bijbel*, Amsterdam; Haarlem, 1972.

Job 28 NBG-vertaling 1951 (gereviseerd)

Bij de herziening van het Oude Testament van de *NBG-vertaling 1951* werd op 24 oktober 1962 door de Kleine Commissie een nieuwe tekst van Job 28 vastgesteld. Die commissie bestond uit prof.dr. W.H. Gispen (voorzitter), prof.dr. A.R. Hulst (secretaris), prof.dr. G. Kuiper (neerlandicus) en ds. H.J. Oldemans (notularius). De gereviseerde versie werd vervolgens ter goedkeuring voorgelegd aan de Plenaire Commissie Oude Testament. De herziene tekst van Job 28 luidde als volgt:

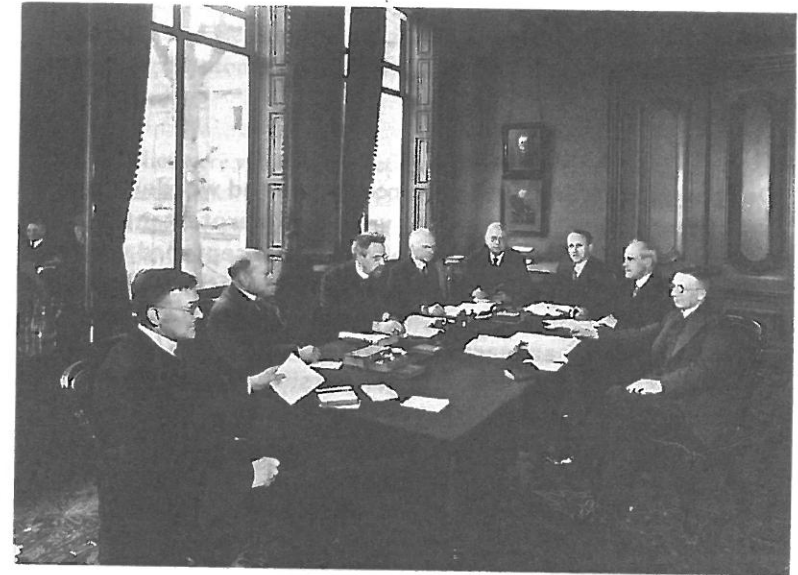
Job 28

Vervolg van Jobs laatste toespraken.

De wijsheid is onvindbaar voor de mens.

- 1 Zilver heeft zijn vindplaats,
goud een plek waar het gelouterd wordt;
- 2 ijzer wordt uit de grond gehaald
en erts smelt men tot koper.
- 3 Men verdrijft de duisternis
en onderzoekt zo diep mogelijk het gesteente
in de donkerte, in de zwartste nacht.
- 4 Ver van de bewoonde wereld boort men een mijnschacht;
daarin hangen zij, als vergetenen, zonder steun voor hun voeten,
daar zweven zij ver van de mensen.
- 5 Onder de aarde waaruit het brood voortkomt,
wordt alles omgewoeld als door vuur,
- 6 in haar gesteente zit de lazursteen
die gouddeeltjes bevat.
- 7 Geen roofvogel kent het pad daarheen,
het oog van de gier kan het niet ontdekken,
- 8 de trotse dieren betreden het niet,

de leeuw loopt er niet over.
 9 De mens slaat zijn hand aan de harde rots,
 van beneden uit woelt hij de bergen om,
 10 in de rotsen houdt hij gangen uit
 en zien zijn ogen allerlei kostbaar gesteente.
 11 Hij dicht de plaatsen waar het water doorsijpelt
 en brengt, wat verborgen was, aan het licht. –
 12 Maar de wijsheid, waar is die te vinden,
 waar is de plek van het inzicht?
 13 De sterveling kent haar waarde niet,
 in het land der levenden wordt ze niet gevonden;
 14 de afgrond zegt: In mij is ze niet;
 de zee zegt: Ze is niet bij mij.
 15 Voor gedegen goud is ze niet verkrijgbaar,
 haar prijs kan niet in zilver worden afgewogen.
 16 Zij kan niet worden betaald met het fijne goud van Ofir,
 of met de kostbare chrysopraas of met lazuur.
 17 Goud noch glas zijn met haar te vergelijken,
 men ruilt haar niet in tegen sieraden van gelouterd goud,
 18 paarlemoer noch kristal komen in aanmerking,
 het is beter wijsheid te bezitten dan koralen.
 19 De Ethiopische chrysoliet haalt niet bij haar,
 met zuiver, fijn goud kan zij niet worden betaald.
 20 Maar waar komt de wijsheid dan vandaan,
 waar is de plek van het inzicht?
 21 Zij is onttrokken aan de ogen van alwat leeft,
 voor de vogels in de lucht is zij verborgen.
 22 Verderf en dood zeggen:
 Bij geruchte hebben wij van haar gehoord.
 23 God kent de weg tot haar,
 Hij weet haar woonplaats.
 24 Zijn blik reikt tot aan de einden der aarde,
 alwat zich onder de hemel bevindt, ziet Hij.
 25 Toen Hij de kracht van de wind vaststelde
 en van het water de maat bepaalde,
 26 toen Hij de regen de wet voorschreef
 en de onweerswolken hun weg,
 27 toen zag Hij haar en prees haar,
 Hij wees haar de plaats en peilde haar.
 28 Maar tot de mens zei Hij:
 Zie, de HERE te vrezen – dat is wijsheid,
 het kwade te schuwen – dat is inzicht.

Leden van de vertaalcommissie voor het Nieuwe Testament van de *Nieuwe Vertaling* in 1932. Van links naar rechts: J. de Zwaan, L.J. van Wijk (alg. secr. NBG), F.W. Grosheide, W.J. Aalders, A. van Veldhuizen, J. Th. Ubbink, A. Klinkenberg en D. Plooy.

Foto uit NBG-archief

De Nieuwe Vertaling: officieel breed aanvaard maar geen standaardbijbel

Cees Houtman

De Nieuwe Vertaling kan een succes genoemd worden.¹ Na haar verschijning werd zij door vrijwel alle protestantse kerkgenootschappen en groeperingen geaccepteerd voor kerkelijk gebruik, ook door de Evangelisch-Lutherse Kerk, die voordien een eigen vertaling in gebruik had. De Oud-Katholieke Kerk aanvaardde de NBG-vertaling 1951 van het Oude Testament naast haar eigen versie van het Nieuwe Testament.

Nooit eerder werd een Nederlandse bijbelvertaling officieel zo breed gedragen. Het succes was enerzijds te danken aan het draagvlak, waarop de vertaling berustte: zij was het product van breed samengestelde vertaalcommissies met leden uit de diverse protestantse kerkgenootschappen en van verschillende modaliteiten. Anderzijds aan de gevolgde strategie: men had de les van het verleden (het gros van protestants Nederland was verknocht aan de *Statenvertaling*) ter harte genomen en bewust een vertaling in de lijn van de traditie nagestreefd. Toch bleef kritiek op de *NBG-vertaling 1951* niet uit. Met name op uitgerekend het punt van haar verhouding tot de *Statenvertaling* werd zij van twee zijden zwaar onder vuur genomen.

Geen alternatief voor de Statenvertaling

Ondanks de trouw aan de protestantse vertaaltraditie, miste men in de rechterflank van de gereformeerde gezindte de vertrouwde klanken van de *Statenvertaling*. De nieuwe vertaling zou tekort doen aan de diepte van de openbaring van God. De oorzaak daarvan zocht men in het feit dat de vertaling anders dan de *Statenvertaling* niet het werk was van door Gods Geest geleide mannen, maar het resultaat van het overleg van theologen van verschillende richtingen. De vertalers van de *Statenvertaling* waren 'Godvruchtige mannen' die het 'heilgeheim' kenden. En dat is merkbaar:

En wie nu geen vreemdeling is van vrije genade, zal moeten erkennen dat de *Statenvertaling* de geur ademt van dat heilgeheim. En dat ontbreekt nu precies aan de nieuwe vertaling. Hier zijn wel woorden vertaald, zinnen aaneen geregen. Maar het innerlijke leven kunt ge daarin niet vinden.²

Men proefde in de *Nieuwe Vertaling* de moderne geest van denken. De verschijning ervan leidde tot een duidelijke keuze voor de *Statenvertaling*. Op de vraag 'Waarom nu nog steeds de *Statenvertaling*?' klinkt sindsdien het antwoord:

Nieuwere vertalingen prediken algemene verzoening; betwijfelen of ontkennen Christus' Godheid, veranderen de man/vrouw verhouding, gaan in tegen de 'bloedtheologie'. Erfzonde en maagdelijke geboorte worden wegvertaald. Hel en verdoemenis mogen niet meer genoemd worden, het heil wordt verhorizontaliseerd en de bevrijdingstheologieën en hun materialistische exegese bepalen de vertalingen. Zo wordt de ergerlijke inhoud voor de natuurlijke mens glad gestreken; onbegrijpelijke zaken, zoals de Drie-eenheid, worden terzijde geschoven of weggelaten, terwijl men niet ziet op ons verduisterd verstand en dat het gaat om zaken die ook de mens in de staat der rechtvaardigheid te hoog zouden zijn. Een Bijbel zonder aanstoot is geen Bijbel. Het is een woord naar de mens en bedriegelijk, komend vanuit de geest des afgronds.³

Om kort te gaan: de strijd tegen de *Nieuwe Vertaling* was een strijd voor het behoud van op de *Statenvertaling* gebaseerde theologische concepties. De *NBG-vertaling 1951* werd beschouwd als het begin van een proces van geestelijk verval. Haar verschijning leidde uiteindelijk tot de oprichting van de Gereformeerde Bijbelstichting (1969) ter verdediging van de *Statenvertaling*.

Een breuk met de traditie

Het Woord van God klinkt in onderscheiding van de *Statenvertaling* niet helder door in de *NBG-vertaling 1951*. Dat was ook de klacht van de hervormde predikant Frans H. Breukelman (1916-1993). Hij karakteriseerde de verschijning als 'bijna zoiets als een ramp' en leverde in de jaren 1952-1953 argumentatie voor die uitspraak door middel van een serie artikelen in het tijdschrift *In de Waagschaal*.⁴ Zijn bezwaar tegen de *Nieuwe Vertaling* was dat de vertalers geen consequent concordante

vertaling hebben gegeven. Door na te laten termen die functioneel zijn voor de uitleg en de verkondiging van de Bijbel door eenzelfde Nederlands woord te vertalen, hebben zij het zicht op de eenheid en de samenhang in de Schrift verduisterd en de sleutel tot verstaan weggenomen. Breukelman benadrukte ten eerste de eenheid van de Bijbel. Naar zijn mening klinkt als één passage uit de Bijbel wordt voorgelezen, de gehele Bijbel mee. Strikt concordant vertalen is daarom een noodzaak. Formeel-equivalent vertalen is bij hem meer dan het in praktijk brengen van een vertaaltheorie met als oogmerk het coloriet van de brontaal vast te houden. Het is de basis van een schriftbeschouwing, een geheel eigen theologie, waarbij de verkondiging van de Schrift gerelateerd is aan het woordgebruik en de woordvolgorde van de brontaal. Het Woord van God is als het ware identiek aan de brontekst met als gevolg, dat de vertaler die woordgebruik en woordvolgorde van het origineel niet respecteert, gevaar loopt de verkondiging te verduisteren.

Ook Breukelman was van mening dat met de *Nieuwe Vertaling* een proces van verval was ingezet. Met betrekking tot *Groot Nieuws voor U* (1972) kwam hij tot de volgende uitspraak:

Het is een haeretische theologie, het is de anthropologiserende theologie van een ordinair en banaal geworden modernisme, die in zulk een vertaling rondspookt en verwoestingen aanricht.⁵

De *Groot Nieuws Bijbel* (1983) typeerde hij als

een kerkelijk en wetenschappelijk schandaal (...) wat er staat dat lezen zij niet, en wat zij lezen staat er niet. Zij hebben gebroken met de gereformeerde vertaaltraditie. Wat zij in 1951 nog niet durfden, is nu in *Groot Nieuws* geschied. Deze breuk met de traditie is een radicale breuk! Als men breken wil, dan moet dat door de tekst worden geëist!⁶

De rol van schriftbeschouwing en theologie

In dit kader blijkt de kritiek op de *NBG-vertaling 1951* haar oorsprong te hebben in schriftbeschouwing en theologie. De bezwaren tegen de vertaling van aan de ene kant vertegenwoordigers van de rechterflank van de gereformeerde gezindte en aan de andere kant Breukelman hebben gemeen dat, wat zij als Woord van God beschouwen, naar hun oordeel niet meer helder doorklinkt. Over wat precies de inhoud van het Woord van God is, gingen de wegen overigens uiteen. Ook was dat het geval ten

aanzien van de vraag hoe het proces van verval het beste gekeerd kon worden. In de rechterflank van de gereformeerde gezindte trok men zich terug op de *Statenvertaling* en stak men veel tijd en energie in enerzijds de totstandkoming van een zo zuiver mogelijke editie van de Statenbijbel, en anderzijds de ontmaskering van nieuwere vertalingen als de vruchten van eigentijdse en verwerpelijke theologie.⁷ Men stelde zich overigens niet op het standpunt 'dat er principieel geen nieuwe vertaling gemaakt zou mogen worden'; zo'n vertaling moet echter 'dan wel goed zijn, betrouwbaar in hoogste graad, immers het gaat om Gods Woord, uniek, onfeilbaar door Gods Geest geïnspireerd'.⁸ Aan die criteria voldeed tot dusver alleen de *Statenvertaling*. Alle reden dus om die vertaling te blijven koesteren.

Bijbelvertalen in discussie

Breukelman was niet eenkennig. Naast de *Statenvertaling* gaf hij hoog op van *Die Schrift. Verdeutsch von Martin Buber gemeinsam mit Franz Rosenzweig* (1954-1962). Bovendien maakte hij school. Zowel onder protestanten als onder rooms-katholieken verwierf hij zich medestanders. Zijn kritiek leidde tot een kerkgrenzen doorbrekende en telkens weer uitbarstende twist over het bijbelvertalen tussen voorstanders van dynamisch-equivalent vertalen en advocaten van formeel-equivalent vertalen. Als vrucht van zijn ideeën ontstond het plan een alternatief te bieden voor de *NBG-vertaling 1951*, een idiolecte vertaling van de Schrift, de *Vertaling om voor te lezen* (Oude Testament, vanaf 1974). Daarnaast werd op tamelijk grote schaal een variëteit aan idiolecte vertalingen van bijbelboeken en bijbelgedeelten gepresenteerd, en werd het onder theologen bon ton om af te geven op de *NBG-vertaling 1951* en de latere vertalingen in de omgangstaal. Hiertegenover werden hebraïserende en graeciserende eigen vertalingen gesteld.

Al met al leidde de verschijning van de *NBG-vertaling 1951* tot een discussie over bijbelvertalen en de methodiek van bijbelvertalen die sindsdien nog niet tot rust is gekomen.

Geen standaardbijbel

Nooit eerder werd een Nederlandse bijbelvertaling officieel zo breed gedragen als de *NBG-vertaling 1951*. Ook de *Statenvertaling* niet. Wat gezag betreft heeft de *Nieuwe Vertaling* de *Statenvertaling* echter niet naar de kroon kunnen steken. Eeuwenlang was de *Statenvertaling* de standaardbijbel in vrijwel geheel protestants Nederland. In de twintigste eeuwse maatschappelijke en kerkelijke verhoudingen kon de *NBG-vertaling 1951* zich zo'n positie niet verwerven. Haar positie stond niet

alleen ten gevolge van de boven beschreven kritiek ter discussie, maar ook om een geheel andere reden. Verstaanbaarheid als voornaam kenmerk van bijbelvertalen kwam hoog op de agenda te staan. Op dat punt schoot met name het Nieuwe Testament, waarvoor de grondslagen al in 1911 en volgende jaren gelegd waren, bepaald tekort. Zo werd de *Nieuwe Vertaling* voor velen een vertaling, die naast andere vertalingen werd gebruikt, ook in de eredienst, en vond bijvoorbeeld, vanwege haar helderheid en leesbaarheid, de rooms-katholieke *Willibrordvertaling* (1960 [Nieuwe Testament]; 1966-1973 [Oude Testament]; 1975; 1995) ook onder protestanten ingang. Deze voldeed in een klimaat, waarin in toenemende mate de vraag 'voor wie vertaal ik?' (tot de kerk behorende personen, rand- en buitenkerkelijken, jeugdigen enzovoorts) gesteld werd en de noodzaak van concentratie op de doeltaal gevoeld werd. Deze trend leidde tot de publicatie van een groot aantal bijbelboeken in eenvoudig Nederlands en mondde uiteindelijk uit in *Groot Nieuws voor U* (NT, 1972) en de *Groot Nieuws Bijbel* (1983; herziene editie 1996), gesteld in 'omgangstaal' met als kenmerken: grote toegankelijkheid, een tendens tot parafraseren, verkorting, samenvatting en het bewust loslaten van traditionele vertaalwijzen. In het beschreven klimaat paste ook de verschijning van *Het Boek* (1988), dat kwalitatief de mindere van is de *Groot Nieuws Bijbel*, en dat in evangelische kringen naast de NBG-vertaling 1951 ingang heeft gevonden en in hervormd-gereformeerd milieu ter verheldering naast de *Statenvertaling* gebruikt wordt.

Terugblik

De NBG-vertaling 1951 is, zoals we zagen, door rechts en links zwaar onder vuur genomen. Op het middenveld was het aanmerkelijk rustiger. Daar genoot zij een zekere waardering en erkenning, maar viel haar over het algemeen geen uitbundig onthaal ten deel. Sedert haar verschijning werd de *Nieuwe Vertaling* vergezeld door de niet direct als een compliment bedoelde typering 'compromisvertaling'⁹, de uitkomst van compromissen, in verschillende opzichten: het resultaat van de beraadslagingen van vertalers van uiteenlopende theologische ligging, die zich ten doel stelden een waarlijk nieuwe vertaling te presenteren in goed twintigste-eeuws Nederlands, maar daarnaast zich ook gebonden voelden rekening te houden met de vertrouwde met de *Statenvertaling* bij de toekomstige gebruikers.

Heeft de NBG-vertaling 1951 geen betere kwalificatie dan 'compromisvertaling' verdiend? Naar mijn mening is dat zeker wat het Oude Testament betreft het geval. Wat niet betekent dat de vertaling niet voor verbetering vatbaar zou zijn. Met reden werd op het moment dat de

Nieuwe Vertaling verscheen, reeds de behoefte aan herziening gevoeld en werd de noodzaak daarvan ook door het Nederlands Bijbelgenootschap erkend. Men ging aan de slag¹⁰, maar de beoogde revisie raakte in het slop, vanwege het plan voor een oecumenische bijbelvertaling en onenigheid tussen theologen en neerlandici. Een halve eeuw verder moet het besluit de werkzaamheden ten behoeve van de revisie af te breken, betreurd worden. De *Nieuwe Vertaling* was door de wijze waarop recht werd gedaan aan de protestantse vertaaltraditie in Nederland, een waardige opvolger van de Statenbijbel en actualisatie meer dan waard. Men hoeft geen helderziende te zijn om vast te stellen dat in de eenentwintigste eeuw aan zo'n vertaling behoefte zal blijken te bestaan.

Prof.dr. C. Houtman is hoogleraar Oude Testament aan de Theologische Universiteit Kampen (Oudestraat).

Noten

1. Voor de ontvangst van de NBG-vertaling 1951 zie C. Houtman, *Nederlandse vertalingen van het Oude Testament*, 's-Gravenhage 1980, p. 46-60; idem, 'De kritiek op de Groot Nieuws Bijbel in het licht van de kritiek op eerdere Nederlandse bijbelvertalingen', *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 38 (1984), p. 265-289 (in het bijzonder p. 272-273, 276-278); J.J. Kijne, 'De NBG-vertaling 1951', in: H.W. Hollander (red.), *Spectrum van bijbelvertalingen*, Zoetermeer 1994, p. 34-43; J.A. Koole, *Het Oude Testament in de Nieuwe Vertaling*, Haarlem 1996, p. 76-81.
2. E. Venema, 'De Statenvertaling in de huisgezinnen en op school', in: *Niets kan haar glans verdoven. 350 jaar Bijbel in Statenvertaling*, Dordrecht 1987, p. 137-149 (citaat op p. 147).
3. Tj. de Jong, 'Waarom nu nog steeds de Statenvertaling?', in: *Niets kan haar glans verdoven. 350 jaar Bijbel in Statenvertaling*, Dordrecht 1987, p. 125-136 (citaat op p. 130).
4. Opnieuw gepubliceerd in *Amsterdamse Cahiers voor Exegese en Bijbelse Theologie* 3 (1982), p. 8-37; 4 (1983), p. 8-25; 5 (1994), p. 9-26. Voor Breukelman's visie zie ook Y. Bekker e.a. (red.), *Gesprekken met Frans Breukelman*, 's-Gravenhage 1989, p. 49-81.
5. F.H. Breukelman, *Bijbelse Theologie*, 1/1, Kampen 1980, p. 59.
6. F.H. Breukelman en B.P.M. Hemelsoet, 'Van "Nieuwe Vertaling" naar "Groot Nieuws"'. Over het grondbeginsel van bijbelvertalen', *Amsterdamse Cahiers voor Exegese en Bijbelse Theologie* 6 (1985), p. 9-22 (citaat op p. 10).
7. Zie bijvoorbeeld Tj. de Jong e.a., *Staat en ziet toe: Een reactie op de Nieuwe Bijbelvertaling*, Leerdam 1998.

8. Tj. de Jong, *Waarom nu nog steeds de Statenvertaling?*, p. 125.
9. Zie daarvoor bijvoorbeeld Koole, *Het Oude Testament in de Nieuwe Vertaling*, p. 103.
10. Koole, a.w., p. 82-85.

(ALLEEN SMAKELIJK BIJ DE STATENVERTALING)

cartoon: Willeke Brouwer

Ervaringen met de Nieuwe Vertaling

Arie Spijkerboer

De Statenvertaling is een eerbiedwaardig monument, dat altijd in hoge ere gehouden zal moeten worden. Martin Buber moet eens gezegd hebben dat deze vertaling een van de weinige kerkelijke vertalingen is, waaruit blijkt dat de vertalers een heilig respect voor de grondtekst hadden. Dat hadden de mannen die aan de Statenvertaling gewerkt hebben dan ook. Het ging zelfs zo ver dat ze, net zoals het Hebreeuws, het woord 'tussen' vier keer gebruikten: 'Ik zal vijandschap zetten tussen u en tussen deze vrouw en tussen uw zaad en tussen haar zaad' (Genesis 3:15), terwijl ook in de zeventiende eeuw één keer 'tussen' wel genoeg zal zijn geweest.

Maar de *Statenvertaling* was in de loop van de tijd onbegrijpelijk geworden. Wie in Psalm 91:4 las dat de waarheid van de Heer 'een rondas en beukelaar' is, moest de *Dikke van Dale* opslaan om te zien dat daarmee een schild en een rond schild met een knop bedoeld waren.

Verbetering

Daar kwam nog iets anders bij: de grondtekst die voor de *Statenvertaling* gebruikt is, bleek voor verbetering vatbaar. Dat geldt vooral voor de grondtekst van het Nieuwe Testament. In de negentiende eeuw hebben met name Engelse en Duitse onderzoekers hun uiterste best gedaan om zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke Griekse tekst te komen. Het zal wel nooit lukken die tekst helemaal zuiver te reconstrueren, maar er is wel een grote vooruitgang geboekt. De Griekse tekst die nu ter beschikking is, is beter dan de Griekse tekst op grond waarvan de *Statenvertaling* is gemaakt.

Aanzet tot het vertaalwerk

Nu waren er al wel eens pogingen ondernomen om tot een betere vertaling te komen, maar dat waren eerder particuliere ondernemingen. Zoals de vertaling van de Utrechtse hoogleraren Obbink (delen van het Oude Testament) en Brouwer (het Nieuwe Testament). Maar het Nederlands Bijbelgenootschap pakte de kwestie van een nieuwe (protestantse) vertaling intelligent en voorzichtig aan; het wist dat het 'kerkvolk' (zoals men vroeger wel eens met enig *dédain* zei), met name in de gereformeerde gezindte, opkeek naar zijn 'voormannen.' Die hadden 'ervoor geleerd' en die kenden de hartslag van de bijbelse boodschap. Zij moesten bij het werk aan de *Nieuwe Vertaling* betrokken worden. Dan zou die vertaling beter aanslaan.

Wie het NBG nu meteen van 'kerkpolitiek' wil beschuldigen, moet even bedenken dat ook een bijbelgenootschap er niet toe verplicht is zijn eigen ruiten in te gooien; een vertaling vanuit de kerken had juist niet tot stand kunnen komen (zie ook de bijdrage van Broeyer, red.). Bovendien moet een vertaler ook gevoel hebben voor wat hij vertaalt. Wie de Bijbel vertaalt, moet respect hebben voor de auteurs die in de Bijbel aan het woord komen: zij hebben iets namens God te zeggen. Maarten 't Hart bijvoorbeeld zou je niet bij een bijbelvertaling moeten betrekken, zelfs niet als hij op het ogenblik de beste kenner van het Hebreeuws en het Grieks in ons land zou zijn. Zo werden bij het werk aan de *Nieuwe Vertaling* niet alleen voormannen uit de Gereformeerde Kerken maar ook uit de Christelijk Gereformeerde Kerken betrokken. Hebben zij een 'orthodox' stempel op deze vertaling gedrukt?

Verdienste

Er is iets heel opmerkelijks: soms staat er in de *Nieuwe Vertaling* iets tussen vierkante haken, zoals bijvoorbeeld het verhaal van de overspelige vrouw in Johannes 7:53 – 8:12 en het slot van het Marcus-evangelie, Marcus 16:9-20. Die vierkante haken betekenen: dit staat niet in de oudste en beste tekst die we hebben, maar in een tekst die jonger en dus minder goed is. Wie geleerd heeft dat de Bijbel 'van kaft tot kaft Gods Woord' is, kan hierdoor in de war raken; zijn die stukken tussen vierkante haken nu Gods Woord of niet? De *Nieuwe Vertaling* – en dus ook de 'voormannen' uit de gereformeerde gezindte die erbij betrokken waren – geven met die vierkante haken impliciet toe, dat de tekst van het Nieuwe Testament een ontwikkeling heeft doorgemaakt en dus niet zomaar uit de hemel is komen vallen. Dat behoort tot de verdiensten van de *Nieuwe Vertaling*.

Archaïsch

De *Nieuwe Vertaling* heeft in de protestantse kerken, ook bij grote delen van de gereformeerde gezindte, een goed onthaal gekregen. Zelf heb ik haar al die jaren waarin ik predikant was, altijd gebruikt op de kansel en bij de catechisatie, maar echt gelukkig ben ik er nooit mee geweest. Dat zit 'm eigenlijk in kleinigheden. In de *Nieuwe Vertaling* is het altijd zo dat de Heer, David, Paulus of wie dan ook iets 'zeide' en nooit iets 'zei.' Verder lees je zo vaak die ouderwetse tweede naamval 'des' Heren en 'der' vrouw, terwijl 'van de' helemaal zou voldoen.

Ik zou nog meer voorbeelden kunnen noemen waaruit blijkt dat de *Nieuwe Vertaling* een taal gebruikt die archaïsch is. Ook in 1951 'zei' je al iets tegen elkaar en was dat 'zeide' in onbruik geraakt. Wat de vertalers ertoe bewogen heeft om voor dit archaïsche taalgebruik te kiezen, is mij duister. Hadden ze de taal van de *Statenvertaling* nog in hun oren en zijn ze daar niet los van gekomen? Vonden ze dat in de kerk alleen een 'verheven' taal gebruikt mocht worden en vonden zij archaïsch 'verheven'? Als ze dat laatste vonden, hebben ze de gemeente wel op afstand gezet. Er is niets tegen, en alles voor, om in de kerk goed Nederlands te spreken en geen populair of zelfs vulgair Nederlands. Maar goed Nederlands gebruikt juist geen archaïsche taal.

Steeds hetzelfde woord?

De felste kritiek op de *Nieuwe Vertaling* kwam van F.H. Breukelman (zie ook het artikel van Houtman, p. 43, red.). Hij was in de leer geweest bij de vertaling van Buber-Rosenzweig (*Die Verdeutschung*, red.) en vond, met deze geleerden, dat het Hebreeuwse idioom in een vertaling gehandhaafd moest blijven. Waar het Hebreeuws *jesjoe'a*, 'bevrijding' zegt, moet een vertaling dat ook doen, door in alle gevallen 'bevrijding' te vertalen. Als zij dat niet doet, wordt het evangelie uit de tekst wegvertaald. Wie Breukelman volgt, merkt dat door de manier van vertalen die hij voorstaat, de tekst inderdaad aan zeggingskracht wint, maar merkt ook dat er dan een soort 'Nederhebreuws' ontstaat, zoals iemand wel eens spottend gezegd heeft, dat op de kansel en bij de catechisatie onbruikbaar is. Mensen die naar de kerk en kinderen die naar de catechisatie komen, hebben er recht op de Bijbel te horen in een taal die voor hen toegankelijk is.

Verder vraag ik mij af of het altijd mogelijk is een woord uit bijvoorbeeld het Hebreeuws steeds precies eender te vertalen. Het woord *tsaddiq*, speelt in het Oude Testament een grote rol, maar de gebruikelijke vertaling met *rechtvaardige* kan verkeerde associaties oproepen. Buber en Rosenzweig kozen na lang aarzelen voor 'Bewährte' ('beproeft') en dat

zit dicht bij de betekenis van *tsaddiq* dan ons *rechtvaardige*. Toch ben ik zo brutaal de vraag te stellen of 'Bewährte' de betekenis van *tsaddiq* altijd helemaal dekt. Een *tsaddiq* is immers iemand die een goede verhouding tot anderen zorgvuldig in acht neemt. Zo zegt Juda in Genesis 38:26 over Tamar: 'Zij is rechtvaardiger dan ik' (*Statenvertaling*), 'Zij staat tegenover mij in haar recht' (*Nieuwe Vertaling*), 'Zij staat in haar recht en ik niet' (*Groot Nieuws Bijbel*), 'Bewährt ist sie gegen mich' (Buber-Rosenzweig). 'Bewährt' betekent 'beproeft', 'betrouwbaar', en dat is Tamar zeker, maar ze is toch nog iets meer dan dat alleen: ze heeft voor de goede verhouding tot haar overleden man zichzelf op het spel gezet. De *NBG-vertaling 1951* doet recht aan de verschillende betekenissen van *tsaddiq* door niet altijd met hetzelfde woord (bijvoorbeeld *rechtvaardig*) te vertalen.

Slot

Elke vertaling is aanvechtbaar en daarom zal elke nieuwe vertaling ook weer nieuwe discussies oproepen. Dat is maar goed ook, want zo blijven we bij de les. De *Nieuwe Vertaling* heeft niet alleen discussies opgeroepen, maar ook verzet: van de kant van degenen die aan de *Statenvertaling* vast wenssen te houden en van de kant van Breukelman en zijn volgelingen. Dat is allemaal belangrijk geweest en heeft zijn zin gehad.

Maar ik wil ten slotte ook vermelden dat de *Nieuwe Vertaling* onder meer de Psalmen toegankelijker heeft gemaakt. De vertaling bijvoorbeeld van de Psalmen 1, 8, 27, 90, 103 en 139 is heel mooi. Ik denk aan de laatste verzen van Psalm 139:

Doorgrond mij, o God, en ken mijn hart,
toets mij en ken mijn gedachten;
zie, of bij mij een heilloze weg is,
en leid mij op de eeuwige weg.

Dat zit dicht bij de grondtekst, het is geen Nederhebreuws – er is geen woord Frans bij.

Dr. A.A. Spijkerboer is tot 1993 predikant geweest van de hervormde gemeente Bijlmermeer.

Ontvangst van de Nieuwe Vertaling in de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt)

Bas Buitendijk

‘Och, ik geloof niet dat het zoveel verschil maakt, de oude of de nieuwe vertaling.’ Bijna 30 jaar na de verschijning van de *NBG-vertaling 1951* gaf D. van Dijk, predikant te Groningen, dit nuchtere commentaar. De vraag van de interviewers in 1981 was: ‘Hebt u na 1951 altijd uit de *Nieuwe Vertaling* geprekeet?’

In de Groninger pastorie hadden ze geen moeite met de *NBG-vertaling 1951*. Ze lazen aan tafel al jaren uit de eerste uitgave van het Nieuwe Testament uit 1939. In 1952 kwam een gloednieuw exemplaar van de volledige vertaling in huis.

Eerste reacties

Van Dijk toonde zich vanaf het begin verheugd over de *NBG-vertaling 1951*. Hij schreef erover in ‘zijn’ Gereformeerde Kerkbode voor Groningen, Friesland en Drente. Hij hoopte dat de vertaling eerlijk getoetst zou worden, een toetsing in koninklijke stijl. Daarmee nam hij afstand van sommige schrijvers in de kerkelijke pers, die pleitten voor een eigen gereformeerde bijbelvertaling. Zij stonden argwanend tegenover het werk van een vertaalcommissie waarin naast gereformeerden ook vrijzinnigen zitting hadden. Ze hadden er ook moeite mee, dat de *NBG-vertaling 1951* niet was opgekomen uit de kerken, maar uit een genootschap.

Terughoudend

In 1951 kwam de Generale Synode te Kampen samen. Op de agenda stonden enkele punten die betrekking hadden op de bijbelvertaling. Zo lag er het verzoek van de kerk van Nieuwendam-Amsterdam-Noord om uit te spreken dat het ‘in de vrijheid van de plaatselijke kerken staat, om als zij dat willen in de eredienst gebruik te maken van de Nieuwe Bijbelvertaling, bezorgd door het NBG.’ De synode overwoog het volgende: in de kerken

bestaan geen bindende bepalingen met betrekking tot het gebruik van een bijbelvertaling. Bovendien, de nieuwe vertaling was op dat moment voor een belangrijk deel nog niet gepubliceerd. Rustige toetsing had daardoor nog niet kunnen plaatsvinden. Bovendien bleek dat tegen het gedeelte dat al wel verschenen was gegronde bezwaren konden worden ingebracht, bijvoorbeeld tegen de vertaling van 2 Timoteüs 3:16.

De synode sprak daarom uit, ‘dat ten aanzien van het gebruik van een bijbelvertaling in de eredienst grote voorzichtigheid dient te worden betracht en het gebruik van de nieuwe vertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap voorshands beslist te ontraden.’

Het voorstel van de classis Appingedam om deputaten aan te wijzen om de nieuwe bijbelvertaling te onderzoeken werd afgewezen.

Afwachtend

In de kerkelijke pers waren al enkele kritische noten gekraakt over bepaalde passages in de *NBG-vertaling 1951*. Daarbij werd inderdaad 2 Timoteüs 3:16 meermalen naar voren gebracht. Sommige scribenten waren bang, dat door de nieuwe vertaling de leer van de inspiratie van de Heilige Schrift in gevaar zou komen. In de *Statenvertaling* staat namelijk: ‘Al de Schrift is van God ingegeven, en is nuttig ...’ De *NBG-vertaling 1951* luidt hier: ‘Elk van God ingegeven schriftwoord is ook nuttig ...’

Voor een aantal scribenten vormde deze vertaling het bewijs van de invloed van de schriftkritiek. Anderen schreven dat dit oordeel aanvechtbaar was, omdat deze vertaling volgens hen grammaticaal en/of binnen het tekstverband mogelijk is. Daarbij wezen ze er ook op dat de leer van inspiratie niet steunt op deze enkele bijbeltekst.

De meeste schrijvers konden zich er goed in vinden, dat de synode van Kampen van 1951 geen overhaaste beslissingen wilde nemen. Er was tijd nodig voor rustige toetsing. De docenten aan de Theologische Hogeschool aan de Broederweg te Kampen betrokken de *NBG-vertaling 1951* in hun colleges. De hoogleraar in de oudtestamentische vakken, B. Holwerda, wijdde in het weekblad *De Reformatie* een artikelenserie aan de *NBG-vertaling 1951*. Daarin verwerkte hij de collegestof over het boek Richteren. Holwerda gaf een evenwichtig oordeel over de *NBG-vertaling 1951* en en passant ook over bijbelvertalen in het algemeen. Volgens hem zaten er risico’s aan de invoering van een nieuwe vertaling. Mensen zouden het vertrouwde kwijtraken. Niettemin zag hij ook de voordelen van de *NBG-vertaling 1951*, bijvoorbeeld dat die op veel punten duidelijker is dan de *Statenvertaling*. Maar de vertaling had naar zijn mening nog meer aan duidelijkheid gewonnen als ze wat minder deftig was geweest en meer in de taal van vandaag was gesteld. Dan zou de vertaling ook preciezer zijn

geweest. Want een zorgvuldige parafrase is soms nauwkeuriger dan een letterlijke vertaling.

Holwerda had deze laatste zin cursief laten zetten. Hij pleitte beslist niet voor een vrije vertaling en achtte de *NBG-vertaling 1951* wat dat betreft beter dan de rooms-katholieke *Canisiusvertaling*.

Holwerda zag enerzijds de voordelen van een vertaling waarvoor een vrij grote commissie verantwoordelijk was. Zo werden eenzijdigheden voorkomen. Anderzijds had de werkwijze van het NBG zijns inziens het compromiskarakter van de *NBG-vertaling 1951* versterkt. Hij pleitte voor een vertaling waarin ook alternatieve vertalingen werden gegeven. Zijn conclusie was dat de *NBG-vertaling 1951* op verschillende plaatsen en om uiteenlopende redenen herziening nodig had.

Toetsing?

Intussen had de *NBG-vertaling 1951* steeds meer ingang gevonden in de gezinnen. In het onderwijs maakte men er gebruik van. Voorzover ik heb kunnen nagaan, gebeurde dat niet in de eredienst. Wel kwam het voor dat in de preken geciteerd werd uit de *NBG-vertaling 1951*.

De zaak van de bijbelvertaling leefde onder de mensen. Dat bleek op de Generale Synode te Enschede van 1955. Uit de kerken waren verzoeken gekomen om alsnog over te gaan tot toetsing van de *Nieuwe Vertaling*. Daarnaast lag er opnieuw de vraag om de kerken vrij te laten in het gebruik van de *Statenvertaling* en de *NBG-vertaling 1951*.

Op deze synode ontstond een stevige discussie. De commissie die de bespreking had voorbereid stelde voor om geen uitspraak te doen over de *NBG-vertaling 1951*. Ze noemde als argument, dat er geen bindende bepalingen bestaan voor het gebruik van een bijbelvertaling in de eredienst. In de bespreking kwam ook naar voren, dat aan de kerk niet een vertaling is toevertrouwd, maar het Woord van God. De predikant is ook niet gebonden aan een bepaalde vertaling, maar moet terug naar de grondtekst. De commissie waarschuwde ook tegen een aparte Vrijgemaakte bijbel. Zij erkende dat de medewerking van niet-gereformeerde wetenschappers een gevaar kon opleveren voor de vertaling. Maar ze wees er ook op dat door de wijze van totstandkoming van deze vertaling het risico van dogmatisme was vermeden. De commissie achtte toetsing van de *Nieuwe Vertaling* door de synode niet gewenst. Die zou kunnen leiden tot een 'geijkte' vertaling.

Andere synodeleden stelden dat de kerken een heilige roeping hebben een nieuwe vertaling te toetsen. Voor de bediening van het Woord is immers een goed verantwoorde vertaling nodig. Daarom werd van hun kant voorgesteld deputaten te benoemen met de opdracht: 'te onderzoeken of de *Nieuwe Vertaling* kan worden herzien om te komen tot de best

mogelijke bijbelvertaling. En om, als dit niet mogelijk zou blijken, de mogelijkheid te herzien een eigen vertaling te bewerken.'

Uiteindelijk lagen er vijf voorstellen op tafel, die alle verworpen werden. De synode besloot toen op voorstel van het moderamen een commissie aan te wijzen van terzake kundig geachte broeders, en haar op te dragen 'na te gaan of de Nieuwe Vertaling een betrouwbare overzetting is van het Woord van God in de Nederlandse taal, zodanig dat zij recht doet aan de Heilige Schrift als het door de Heilige Geest geïnspireerde Woord van God naar de artikelen 2 tot en met 7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en deswege voor het gereformeerde volk bruikbaar is.'

Betrouwbaar

De commissie van zeventien leden is met deze opdracht aan het werk gegaan. Tijdens haar eerste vergadering in februari 1957 besloot ze een oproep te plaatsen in *De Reformatie* en het *Gereformeerd Gezinsblad*. Mogelijk waren er kerkleden die zich bij het bestuderen of vertalen van bepaalde schriftgedeelten hadden beziggehouden met de vraag die de commissie had te beantwoorden.

Hoeveel reacties er zijn gekomen, heb ik niet kunnen nagaan. In het Archief en Documentatie Centrum van de Gereformeerde Kerken is weinig terug te vinden van het werk van deze commissie. Ook in het rapport aan de Generale Synode te Bunschoten-Spakenburg 1958-1959 is niet alles opgenomen wat blijkens de bewaard gebleven commissienotulen besloten is. De commissie splitste zich in twee secties, een voor het Oude Testament en een voor het Nieuwe Testament. De bijbelboeken werden onderling verdeeld. Zo kon het meeste werk thuis gedaan worden. De resultaten van dat werk werden op verscheidene vergaderingen besproken. Op die manier kon binnen twee jaar een groot deel van de *NBG-vertaling 1951* met de grondtekst vergeleken worden. Ook is onderzoek gedaan naar de weergave van bepaalde kernwoorden.

Verder heeft de commissie zich op de hoogte gesteld van de werkwijze van de vertalers. Daartoe had de secretaris van de commissie, G.

Roukema, op 28 maart 1957 een onderhoud met de secretaris van het NBG, J.J. Kijne. Het gesprek ging onder meer over de regels waaraan de vertalers gebonden waren. Ook kwam de vraag aan de orde, waarom het NBG niet een bijbel met noten, onder meer met alternatieve lezingen, had verzorgd. Volgens Kijne, zelf voorstander van zo'n uitgave, had het NBG hierin het beleid in andere landen gevolgd. Verder kwam de vraag aan de orde, of eventuele wijzigingen mogelijk waren.

Van dit gesprek is geen verslag gedaan aan de synode. De commissie heeft zich in haar rapportage strikt aan de opdracht willen houden. Ze heeft de vertaling uitdrukkelijk niet willen beoordelen op haar wetenschappelijke

deugdelijkheid. Ook heeft ze geen oordeel willen geven over de vertaalsprincipes van de *NBG-vertaling 1951*. De commissie legde aan de synode de conclusie voor, dat ze bij haar onderzoek niet gestuit is op verschijnselen die er blijk van geven dat de *NBG-vertaling 1951* geen recht doet aan de Heilige Schrift als het door de Heilige Geest geïnspireerde Woord van God.

De commissie noemde in haar rapport wel enkele bezwaren tegen de *NBG-vertaling 1951*, die soms een vrije weergave van de grondtekst biedt. De gevarieerde weergave van in de grondtekst gelijklopende woorden maakt het Schrift-met-Schrift-vergelijken moeilijker. Daarvoor blijft de *Statenvertaling* onmisbaar. De commissie was verder van oordeel, dat de *NBG-vertaling 1951* vaak het voordeel van duidelijkheid heeft, maar soms iets van de fijne nuancerings in de betekenis van de grondtermen laat verloren gaan.

Vrijgegeven

Op grond van dit commissierapport is op de synode het voorstel ingediend om uit te spreken dat het de kerken vrijstond om in de erediens ten gebruik te maken van de *NBG-vertaling 1951*. Zonder veel discussie werd met algemene stemmen aldus besloten. De kerken hebben de vertaling dus niet 'geijkt', maar uitgesproken dat ze betrouwbaar was in confessioneel opzicht. Over vertaalsprincipes en vertaalmethodes hebben ze zich niet uitgesproken. Met dit besluit was de *NBG-vertaling 1951* vrijgegeven voor gebruik in de erediens ten. De meeste kerken zijn daartoe vrij snel overgegaan. Enkele kerken echter hebben nog tot in de jaren tachtig vastgehouden aan de *Statenvertaling*. Op dit moment is de *NBG-vertaling 1951* de kerkbijbel binnen de Gereformeerde Kerken.

Veel kerkleden zullen de uitspraak van Van Dijk aan het begin van dit artikel voor zichzelf beamen. De *Statenvertaling* of de *NBG-vertaling 1951* maakt voor hen weinig verschil. Sommigen kijken met heimwee terug naar de *Statenvertaling*. Die hebben ze in hun hoofd en in hun hart. Dat is de vertaling die ze gebruiken voor hun bijbelstudie. In veel gezinnen is de *NBG-vertaling 1951* niet eens meer de huisbijbel. Zij kennen ook de *Statenvertaling* niet. In verenigingsverband, op scholen en thuis hebben de *Groot Nieuws Bijbel* en *Het Boek* veelal de *Statenvertaling* en de *NBG-vertaling 1951* verdrongen. We kijken nu uit naar een nieuwe vertaling, die Schriftgetrouw en eigentijds zal zijn, en daarom bruikbaar voor kerk, school en gezin.

Ds. B.C. Buitendijk is predikant in de Gereformeerde Kerk (Vrijgemaakt) te Steenwijk.

Kranten schrijven over de Nieuwe Vertaling.
NBG-archief.

Bedenkingen bij de evangelievertaling van de Nieuwe Vertaling

Wim Cool

Een passende manier om een vertaling 'objectief' en wetenschappelijk verantwoord te beoordelen is om deze te toetsen aan haar eigen uitgangspunten. In de vertaalwetenschap staat de visie van de vertalers op wat hun product zou moeten worden bekend als de initiële norm. Voorwaarde voor een dergelijke beoordeling is dat die visie bekend wordt gemaakt, bijvoorbeeld in een voor- of nawoord bij de tekst of soms zelfs in speciaal uitgegeven 'vertaalpoëtica's'.

In dat opzicht kan de open politiek van het Nederlands Bijbelgenootschap enkel geprezen worden. Zoals het debat over de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) gevoerd wordt, lijkt nooit eerder gezien. Ook over de *NBG-vertaling* van 1951 is druk gediscussieerd. Denken we maar aan de revisie van het Nieuwe Testament tussen 1946 en 1951 en de stellige bevestiging van de vertalers 'dat met het drukken van de tekst het revideren zeker niet ten einde was.' Al lijkt het lot over dat laatste toch enigszins anders beslist te hebben. Het is hier niet de plaats een oordeel te vellen, daarvoor is alleen al de ruimte veel te beperkt; ik wil enkel een paar elementen uit de initiële norm van de feesteling aanraken.

De vertaling ontvouwd ...

In de uitgaven van de *NBG-vertaling 1951* mag dan wel geen enkele aanwijzing over de gevolgde vertaalstrategie te vinden zijn, de lacune kan toch voor een deel opgevuld worden door het werk *De Nieuwe Vertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap* van J.J. Kijne en F. Visser. Dat verscheen een jaar na de gehele editie van 1951. Daarin geven de auteurs niet alleen een historisch overzicht van de totstandkoming van de vertaling, ze gaan ook dieper in op enkele principes van de vertaalwereld.

Hoewel de tekst mij vooral een apologie tégen de verdedigers van de *Statenvertaling* en vóór kerkelijke erkenning lijkt, maakt de subjectieve reactie op enkele commentaren van Kijne en Visser het mogelijk om op zijn minst sympathieën voor bepaalde visies te reconstrueren.

Het zendingsboek bij uitnemendheid

Een kort woord over het beoogde publiek van de vertaling, dat in twee woorden is te omschrijven: alle Nederlanders. Voor de gelovige protestanten en de kerken was de vertaling bedoeld ter vervanging van de *Statenvertaling* en dit om 'splitsing en verdeeldheid' te vermijden. De vertaling had als tweede doelgroep de ongelovigen: 'Zo alleen zal de Bijbel... als het zendingsboek bij uitnemendheid en nu en in de toekomst de grote "schare die de wet niet kent" de weg ten leven kunnen wijzen.'¹

Vertrouwdheid met de Statenvertaling

Belangrijke elementen die de vertaling beïnvloedden waren een drang om niet te sterk te breken met de vertrouwdheid die de *Statenvertaling* bood en een eis naar wetenschappelijkheid. Dit laatste sloeg vooral op het uitgaan van een wetenschappelijk verantwoorde grondtekst en het gebruikmaken van de nieuwe inzichten in de Griekse en Hebreeuwse taal en cultuur.² Bij de vertaling had de bedoeling van de bijbelschrijvers de overhand; dezelfde woorden konden bij de evangelisten een verschillende betekenis hebben en daarom verschillend vertaald worden. Bij een latere revisie werd de woordconcordantie echter versterkt.

Compromisvertaling

Een opvallende typering van de *NBG-vertaling 1951* van Kijne en Visser is die van een compromisvertaling en wel op tweeërlei vlakken. Een compromis in de eerste plaats tussen de verschillende (protestantse) kerken die bij monde van hun vertegenwoordigers aan de vertaling meewerkten. Deze bekommernis verschilt trouwens opmerkelijk van de uitgangspunten van de NBV. Waar deze laatste namelijk poneert dat 'het vertalen aan de theologie vooraf' gaat³, benadrukken Kijne en Visser dat, hoewel alle leden van de vertaalcommissie achter haar beslissingen staan, er toch in vele gevallen alternatieve vertalingen mogelijk en verdedigbaar zijn (hetgeen uiteraard niet impliceert dat een alternatieve vertaling meteen ook een alternatieve exegese in zich moet dragen). Als de keus voor één alternatief niet door de meerderheid genomen kon worden en de *Statenvertaling* had één van de mogelijkheden, dan sloot de *Nieuwe Vertaling* zich daarbij aan om er niet 'onnodig' van af te wijken...⁴ Deze werkwijze impliceert een theologisch standpunt dat kan tellen. Maar het is

wel realistischer en vooral een stuk doorzichtiger dan de toch wel intrigerende stelling van de NBV ('vertalen gaat aan de theologie vooraf'). Een tweede vlak waarop de *NBG-vertaling 1951* een compromis werd, is op dat van de taal en stijl. Enerzijds was het de bedoeling dat alle Nederlanders de Bijbel in een hedendaagse taal zouden horen, maar aan de andere kant was er het specifieke (heilige) statuut van de bijbel(se stijl) en het feit dat de vertaling ook vanaf de kansel zou worden voorgelezen. Die laatste elementen eisten dan weer 'een zekere' gedragenheid.⁵ Hoe de stijl de Bijbel nu zo heilig maakt, wordt niet gespecificeerd en ik zou er ook geen antwoord op kunnen geven; het 'tweede testament' is en blijft in de eerste plaats *literatuur* uit de eerste eeuw na Christus. Waarschijnlijk doelde men met de 'speciale gewijde stijl' veeleer op die van de *Statenvertaling*; het komt wel vaker voor dat men een vorige vertaling als het ware gaat verwarren met de grondtekst ('het is de Bijbel niet meer!'), en niet zelden worden meer formele en plechtige termen dan 'heiliger' bevonden dan hedendaags taalgebruik.

'De commissie verwacht critiek, zij zal daar niet over treuren ...'

Zo sprak voorzitter Grosheide bij de overhandiging van het eerste exemplaar van het Nieuwe Testament aan het NBG-bestuur. De pers bleek verdeeld over de *Nieuwe Vertaling* en vooral wat Kijne 'het minder mooie Nederlands' noemt, moest het nog al eens ontgelden.⁶ Verdedigers van het taalgebruik (de enige reacties die ook effectief worden afgedrukt) noemen het 'direct, nuchter en eerlijk' en ... 'gewijd.' Desalniettemin, stelt Kijne ruim veertig jaar later vast, was de vertaling van het Nieuwe Testament (begonnen in 1911) al bij verschijnen verouderd en drong een grondige herziening zich op.⁷ Deze geplande herziening is echter bij een enkele *Proeve van revisie* blijven steken en het blijft dus wachten op de Nieuwe Bijbelvertaling om deze tekst te vervangen.

Een blik op de concurrentie

De *Nieuwe Vertaling* sluit uiteraard beter aan bij het toenmalige Nederlands dan de *Statenvertaling*. Voorbeelden hiervan zijn onder meer woorden die in de loop der eeuwen een betekenisverschuiving hebben ondergaan, maar ook de veelvuldige participiumconstructies ('Hem verzoekende en zeggende "wat doende zal ik..."') maken van de *Statenvertaling* een archaïsche en bijna komische tekst. Toch blijft ook de *NBG-vertaling 1951* heel dicht bij de grondtekst (en werd daarom zelfs in de katholieke pers geprezen). Participia blijven vaak behouden of worden schools vertaald (*nadat...*), elk partikel (*oun, men, de...*) wordt

consequent weergegeven, woordconcordantie wordt zoveel mogelijk gehandhaafd en wanneer de grondtekst *hina* en *idou* leest, kan men er gerust van uitgaan dat er in de vertaling *opdat* en *zie zal te lezen staan*.⁸ De vertalers lijken ervan uit te zijn gegaan dat men de 'statigheid van het welluidende Grieks'⁹ wel niet volledig kon bereiken, maar dan op zijn minst moest evenaren. Dat door het Grieks geïnspireerde Nederlands werd door sommigen inderdaad 'gewijd' bevonden maar door anderen 'typisch kerkelijk.'

Een vergelijking van tijdgenoten

De (minstens) vijftig jaren die ons van deze vertaling scheiden, maken het uiteraard moeilijk de taal ervan te beoordelen. Zinnen als 'Toen koning Herodes hiervan hoorde, *ontstelde* hij, ...' (Matteüs 2:3; cursivering van auteur) of 'allen die ernstig *ongesteld* waren...' (Matteüs 4:24; cursivering van auteur) mogen ons nu wel archaïsch in de oren klinken, toch haalt Kijne¹⁰ ze aan als een verbetering tegenover de *Statenvertaling* (SV). Om een betere kijk hierop te krijgen is het nuttig de vertaling te vergelijken met wat men – ruim gemeten – 'tijdgenoten' zou kunnen noemen. Hierbij valt vooral te denken aan de *Petrus Canisiusvertaling* (Nieuwe Testament van 1929, gehele bijbel licht herzien 1938; PC) en de vertaling van *Het Nieuwe Testament van onze Heer Jesus Christus* door W.K. Grossouw en P.J. Cools (1961; GC), de aanzet tot wat later de *Willibrordvertaling* zou heten. Nemen we als voorbeeld Marcus 6:50-52, uit de perikoop die ons Jezus' wandeling over het meer verhaalt. Jezus loopt de apostelen tegemoet en dezen *etarachtèsan*, zo zegt de grondtekst. In de verschillende vertalingen wordt dit:

SV:	werden verbijsterd
PC:	waren ontsteld
NBG:	werden verbijsterd
GC:	raakten van streek

In het volgende vers gaat Jezus aan boord waarop de wind meteen gaat liggen. De leerlingen reageren hierop zoals men zou verwachten en *lian [ek perissou] en autois eksistanto*. Het Grieks heeft hier de notie van 'innerlijk', 'in zichzelf' (*en autois*) en dat willen sommige vertalingen behouden:

SV: zij ontzetten zich bovenmate zeer in zichzelf
 PC: raakten ze heel en al van streek
 NBG: zij waren innerlijk bovenmate ontsteld
 GC: zij raakten buiten zichzelf van verbazing

De evangelist vertelt ons de reden waarom de leerlingen zo van hun melk raken; ze hadden namelijk de wonderbaarlijke broodvermenigvuldiging (die deze passage onmiddellijk voorafgaat) niet begrepen, maar *èn autoon hèn kardia pepooroomenè*. Het Grieks spreekt hier letterlijk over een 'verhard hart', maar bedoelt met hart niet de zetel van het gevoel, maar van het verstand: de leerlingen hadden het (verstandelijk) niet door ...

SV: hun hart was verhard
 PC: hun hart was blind gebleven
 NBG: hun hart was verhard
 GC: hun geest was verblind

En zo kan men talloze voorbeelden vinden die illustreren hoe de *NBG-vertaling 1951* vaak dicht tegen de letterlijke zeggingswijze van de brontekst (en bijgevolg ook vaak tegen het taalgebruik van de *Statenvertaling*) aanleunt. En waar de *Canisiusvertaling* niet altijd even doordacht lijkt, maakt de vertaling van Grossouw en Cools duidelijk dat de *Nieuwe Vertaling* inderdaad de trein naar de volgende decennia had gemist.¹¹

'Mijn ure is nog niet gekomen'

Kijne¹² geeft drie redenen aan voor de te ouderwetse taal: het feit dat de vertaling al in 1911 was begonnen, de grote veranderingen die het Nederlands in de decennia ervoor had ondergaan en het ontbreken van een neerlandicus om de vertaling te beoordelen (zie noot 7). Toch lijkt er meer aan de hand; de *NBG-vertaling 1951* was omwille van haar eigen principes gedoemd haar lot te ondergaan. In eerste instantie kunnen we de reeds aangehaalde trouw aan de *Statenvertaling* aanduiden. Ook de gewoonte om woorden die er in het Grieks niet staan, maar voor het goede begrip in het Nederlands onontbeerlijk zijn, tussen vierkante haken te plaatsen getuigt van een groot respect voor de brontekst. Maar het taalgebruik gaat ook ten koste van andere zaken. Twee voorbeelden. In Johannes 4:48 leest de *NBG-vertaling 1951*:

Jezus zeide tot hem: indien gijlieden geen tekenen of wonderen ziet, zult gij niet geloven.

Er werd bezwaar gemaakt tegen het archaische *gijlieden*. Omdat de brontekst echter een meervoud heeft in de nazin, zou dit met *gij* niet ondubbelzinnig tot zijn recht kunnen komen. Waarop maar *gijlieden* van stal werd gehaald. Daartegenover staat wel dat de PC en GC bij *gij* een verduidelijkende voetnoot moeten plaatsen (iets wat voor de NBG statutair niet mogelijk was). Kort na het verschijnen van de volledige bijbel werd besloten om het woord *ure* in *uur* te veranderen, weliswaar enkel 'in de gevallen waarin het niet een zekere geladenheid heeft'.¹³ Dus wel 'het derde uur', maar nog steeds 'mijn ure is nog niet gekomen.' Over het arbitraire van deze ingreep lijken de auteurs zich geen vragen te stellen en over de invloed op de stijl van de tekst al evenmin, integendeel, het gaat hier om *slechts kleinigheden*.

Overgang en hulpmiddel?

In de meer recente receptie van de *NBG-vertaling 1951* heerst algemene gelatenheid. De revisies zijn nooit geheel doorgevoerd, zo heet het, de vertaling heeft tenminste dienst gedaan als 'overgang naar echte eigentijdse vertalingen' en zij is 'een goed hulpmiddel' geweest voor de bijbelstudie.¹⁴ Het valt te vrezen dat Kijne met dat laatste bedoelt dat de Nederlandse tekst inzicht heeft gegeven in de structuur van het Grieks; het lag allerminst in de bedoeling van deze vertaling om louter een studiebijbel te worden. En wat de eerste opmerking betreft, zitten we nog steeds op een degelijke opvolger voor de gevierde te wachten ... De vertaling als 'overgang' beschouwen lijkt me wat schamper voor vijftig jaar dienst in de liturgie.

Slot

Op zich hebben de vertalers – het mag verrassend klinken – zich niet onaardig van hun taak gekwet. De vertaling is door vele protestantse kerken aanvaard, de beoogde getrouwheid aan de *Statenvertaling* is bewaard, evenals de gedragen kerkelijke toon. Bovendien is de *NBG-vertaling 1951* een wetenschappelijk verantwoorde vertaling geworden die de allernieuwste inzichten heeft willen verdisconteren. Op al deze vlakken lijken ze hun initiële norm trouw gebleven. Alleen de taal van de tekst heeft deze zwaar gehypothekerd zodat het op dat vlak geen 'hedendaagse' vertaling is geworden, noch een vertaling die door alle Nederlanders begrepen en aanvaard kon worden. Koole¹⁵ kondigde in dat verband het einde aan van de ene bijbel voor het hele volk en stond daarbij niet alleen. Lange tijd is 'meerstromenland' een geliefde metafoor geweest om de situatie van Nederlandse bijbelvertalingen aan te duiden. Vertalingen zouden zich enkel nog tot beperkte groepen kunnen richten

en niet meer tot een natie. Mogen ze in het kader van de Nieuwe Bijbelvertaling, die zich nog veel ambitieuzere doelen stelt, ongelijk krijgen.

H. Cool is afgestudeerd als classicus met een verhandeling over recente evangelievertalingen in het Nederlands (Rijksuniversiteit te Gent). Hij studeert momenteel Vroegchristelijke en Byzantijnse Studies aan de Katholieke Universiteit te Leuven.

Noten

1. J.J. Kijne en F. Visser, *De Nieuwe Vertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap*, Amsterdam 1952, p. 7.
2. Een van de vele voorbeelden die Kijne en Visser (p. 67) aanhalen is de vertaling van de Griekse woorden *luchnos* en *luchnia* in Matteüs 5:15. De kaars en kandelaar moeten op basis van archeologisch bewijsmateriaal vervangen worden door lamp en standaard. Vreemd genoeg heeft afgezien van de Willibrordvertaling van Cools en Grossouw (1961) geen enkel andere vertaling dit nagevolgd.
3. Alzo de eerste woorden van de derde 'vooronderstelling' over de gevende talen (A.1.3.). Zie hiervoor onder meer de NBV – informatiebrochure *Vertaalprincipes voor de nieuwe bijbelvertaling*, Haarlem 1993.
4. Kijne en Visser 1952, p. 23.
5. Kijne en Visser 1952, p. 30.
6. Kijne en Visser 1952, p. 48.
7. Aan de vertaling had trouwens geen neerlandicus meegewerkt: de taaladviseur, W.J. Aalders, was door een naamsverwarring per ongeluk uitgenodigd om mee te werken. Omdat deze zo onmiddellijk en enthousiast reageerde kon de uitnodiging niet ongedaan worden gemaakt ... Bovendien, schrijft Kijne, 'had hij een zekere voorkeur voor ouderwetse of archaïserende taal.' J.J. Kijne, 'De NBG-vertaling 1951.' In: H.W. Hollander (ed.), *Spectrum van bijbelvertalingen: een gids*, Zoetermeer 1994, p. 40.
8. Voorbeelden zijn er meer dan legio. Wat de woordconcordantie betreft wil ik toch het vreemde voorval van *mathêtês* vermelden. De NBG vertaalt dit door het leenwoord *discipel* (Lat. *discipulus*), weliswaar met één uitzondering. In Matteüs 22:16 staat namelijk te lezen 'En zij zonden tot Hem hun leerlingen ...' (cursivering van auteur; let ook op de gemarkeerde woordvolgorde). Een opmerkelijke uitzondering ...
9. Kijne en Visser 1952, p. 48.
10. Kijne en Visser 1952, p. 63-64.
11. Een treffend voorbeeld is het begin van de bergrede (Matteüs 5:2). GC vertalen als

'hij nam het woord en onderrichtte hen ...' en niet meer met het brontekstgetrouwe 'hij opende zijn mond en leerde hen, zeggende ...' (PC 'opende ... om hen te onderrichten').

12. J.J. Kijne, 'De NBG-vertaling 1951.' In: H.W. Hollander (ed.), *Spectrum van bijbelvertalingen: een gids*, Zoetermeer 1994, p. 40.
13. Kijne en Visser 1952, p. 32.
14. Kijne in: H.W. Hollander 1994, p. 43.
15. Koole in: Jaake en Tuinstra 1990, p. 241.

Geraadpleegde literatuur

- *Bijbel. Dat is de gansche Heilige Schrift bevattende alle de canonieke boeken des Ouden en Nieuwen Testaments op last van de Hoog-mogende Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden en volgens het besluit van de Nationale Synode gehouden te Dordrecht in de jaren MDCXVIII en MDCXIX uit de oorspronkelijke talen in onze Nederlandsche getrouwelijk overgezet*, Leeuwarden, z.j.
- *De Heilige Schrift. Vertaling uit de grondtekst met aantekeningen in opdracht van de apologetische vereniging 'Petrus Canisius' ondernomen met goedkeuring van de hoogwaardige bisschoppen van Nederland*, Utrecht; Antwerpen 1938.
- *Nieuwe Vertaling op last van het Nederlandsch Bijbelgenootschap*, Haarlem 1951.
- *Het Nieuwe Testament van onze Heer Jesus Christus*, Bostel 1961.
- J.J. Kijne en F. Visser, *De Nieuwe Vertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap*, Amsterdam 1952.
- J.J. Kijne, 'De NBG-vertaling 1951.' In: H.W. Hollander (ed.), *Spectrum van bijbelvertalingen: een gids*, Zoetermeer 1994, p. 34-43.
- J.A. Koole, 'De NBG-vertaling 1951.' In: A.W.G. Jaakke en E.W. Tuinstra (red.) *Om een verstaanbare bijbel. Nederlandse bijbelvertalingen na de Statenbijbel*, Haarlem; Brussel 1990.